જરથોશતીઓ માટે બંદગી કરવા લાયક કલામ તે પાક અવસ્તાજ છે.

[અવસ્તા.]

તેમ્ આજૂતોઇશ અહુરો માંથ્રેમ તષત્ અષા હજઓષો.

યજશને—હા ૨૯, ફ. ૭

અર્થ—અહુરએ અષની સાથે મળીને આબાદી આપનાર આ માંથ્ર બનાવ્યા.

[અવસ્તા.]

નઇદ્ અથ મંથ્રેમ ત જરથુશ્ત્ર ફ્રવાગ મન તે અહુરહે મજદાઓ. . . યે કહે ઉર્વે માંથ્રો સ્પેન્તો.

વદીદાદ—ફરગરદ ૧૯

અર્થ—ઓ જરથુસ્ત્ર, હું જે અહુરમજદ છું તેની ફ્રવશીને પઢનો રહે. . . . કે જેનું રવાન ઉદ્ધાર કરનાર માથ્ર છે.

[અવસ્તા.]

ઉપિ અહુરહે મજદાઓ યજમઇદે દરેથ્રાઇ મંથ્રહે સ્પેન્તહે;
ખ્રતૂસ્ અહુરહે મજદાઓ યજમઇદે મરેથ્રાઇ મંથ્રહે સ્પેન્તહે;
હિઝ્વામ્ અહુરહે મજદાઓ યજમઇદે ફ્રવાકાઇ મંથ્રહે સ્પેન્તહે.

હોરમજદ યશ્ત.

અર્થ—માંથ્રસ્પેન્તને સમજવાને હોરમજદની હુશીઆરીને અમો વખાણીએ છીએ: માંથ્ર સ્પેન્તને યાદ કરવા માટે હોરમજદની અક્કલને અમો વખાણીએ છીએ; માંથ્ર સ્પેન્તને ભણવાને માટે હોરમજદની જબાનને અમો વખાણીએ છીએ

નામની કીમત એક આનો, પોસ્ટેજ અરધો આનો.

આનો, પોસ્ટેજ અરધો [illegible]

જરથોશતીઓ માટે બંદગી કરવા લાયક કલામ તે પાક અવસ્તાજ છે.

[અવસ્તા.]

તેમ્ આજૂતોઇશ અહુરો માંથ્રેમ્ તષત્ અષા હજ઼ઓષો.

યંઝશને—હા ૨૯, ફ. ૭

અર્થ—અહુરએ અષની સાથે મળીને આબાદી આપનાર આ માંથ્ર બનાવ્યા.

[અવસ્તા.]

નઝ઼્બયંઘ્ઉહ તૂ જ઼રથુશ્ત્ર ફ્રવષીમ મન તે અહુરહે મજ઼દાઓ. . . યેંઘહે ઉર્વ માંથ્રો સ્પેન્તો.

વંદીદાદ—૫૦

અર્થ—ઓ જ઼રથુસ્ત્ર, હું જે અહુરમજ઼્દ છું તેની ફ્રવ[illegible] રહે. . . . કે જેનું રવાન વ્રદ્ધી કરનાર માંથ્ર છે.

[અવસ્તા.]

ઉપિ અહુરહે મજ઼દાઓ યજ઼મઇદે દરેથ્રાઈ માંથ્રહે સ્પેન્તહે;
ખ્રતૂમ્ અહુરહે મજ઼દાઓ યજ઼મઇદે મરેથ્રાઈ માંથ્રહે સ્પેન્તહે;
હિજ઼્વામ્ અહુરહે મજ઼દાઓ યજ઼મઇદે ફ્રવાકાઈ માંથ્રહે સ્પેન્તહે.

હોરમજ઼્દ યશ્ત.

અર્થ—માંથ્રસ્પેન્તને સમજવાને હોરમજ઼્દની હુશીઆરીને અમો વખાણીએ છીએ; માંથ્ર સ્પેન્તને યાદ કરવા માટે હોરમજ઼્દની અક્કલને અમો વખાણીએ છીએ; માંથ્ર સ્પેન્તને ભણવાને માટે હોરમજ઼્દની જ઼બાનને અમો વખાણીએ છીએ.

નામની કીંમત એક આનો, પોસ્ટેજ અરધો આનો

પાક માંથ્રવાણોના બચાવ માટે

બારસો પચાસ વરસ ઉપર

જે

ધર્મચુસ્ત મજદયસ્નાનોએ

પોતાનું વહાલું વતન તજયું,

માલ, મીલકત અને દોલતનો ભોગ આપ્યો,

સ્વદેશના સુખો ખોહી પરદેશના દુખો ઉઠાવ્યાં,

તે

દીનદાર નરનારીઓના અશોફ્રોહરોને

આ ન્હાનું ચોપાન્યું,

હજારો હજાર આફ્રીન અને નમન સાથે,

તથા

"અષઓનામ્ વંઘૂઉહીશ્ સૂરાઓ સ્પેન્તાઓ ફ્રવષયો યજમઇદે"

ના પવિત્ર કલામોની આરાધના સાથે

અર્પણ કીધું છે.

નેમો અહુરાઈ મજ્દાઅ. . . . .

નેમો જરથુશ્તહે સ્પિતામહે અષઓનો ફ્રવષેઓ.

પ્રસ્તાવના.

પાક યઝદાંના નામની તથા પૈગમ્બર જરથોસ્તના અશો ફ્રોહરની ભલી યાદ સાથે હરેક કામની શરૂઆત કરવાનો અસલી મજ્દયસ્ની તરીકો છે, અને તે મુજબ હમેશ અમલ કરતા રેહેવું લાયક છે. જેમ આજનાં રાજભકતીના રવઈયામાં રાજકર્તા તરફ વફાદારી સમજવામાં આવે છે, તેમ એ પુરાતન, સ્તુતીપાત્ર નીયમમાં દીનદારી તેમજ યકીનદારી સમાયલી છે.

આ ચોપાન્યાંની મુખ્ય મતલબ રજુ થયલી તકરારનો જવાબ આપવાનીજ હોવાથી, માત્ર વાંધાના રદીઆ આપીને હાલ તરત સંતોશ ધરવામાં આવ્યો છે. પણ એ ઉપરથી કોઈ તરફથી એવું વિચારવામાં નહીં આવશે કે અવસ્તા બંદગીની તરફેણ જે સઘળું કહેવાઇ શકાય તે કહેવામાં આવ્યું છે. એ બાબતને લગતા ઘણાક સીધા દાખલા-દલીલોનો અતરે ઉપયોગ કરવાની અગત જણાઈ નથી.

પ્રગટ કરનારાઓએ કમાઈ કરવાની મતલબ રાખી નથી, પણ ઉલટું ગીરેથી ખરચ કરવાની પોતાની ફરજ વિચારી છે. એ ચોપાન્યાં માટે નામનો માત્ર એક આનો લેવાનું ઠરાવ્યું છે, તે એટલાજ માટે કે ગરીબમાં ગરીબ જરથોસ્તીને પણ ખરીદવાને સવલ પડે. પોસ્ટની મારફતે મંગાવનારાઓ માટે અરધો આનો વધારે રાખ્યો છે. જેઓ એ નામની કિંમત પણ આપવાને અશક્ત હશે, તેઓને મુફત મળે એવી ગોઠવણ રાખી છે. જેઓ આ કારણ માટે કાંઈ રકમ મોકલે તેઓને અરજ કરવામાં આવે છે કે મોકલેલી રકમની કીંમતની નકલો કયાં મોકલવી તે લખી જણાવવું. આ ચોપાન્યું નીચલે ઠેકાણેથી મળશેઃ—કાલબાદેવી, રીપન પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાંથી; ધોબીતલાવ, વર્તમાન પ્રેસમાંથી; કોટમાં, બોહરા બજારમાં, મેસર્સ એમ. માસતરીની કું૦, તથા પારસી બજાર સ્ત્રીટમાં, ના૦ ૫૮, મી૦ એદલજી કાવસજી પટેલની દુકાનપરથી.

જરથોસ્તીઓ માટે બંદગી કરવા લાયક કલામ તે પાક અવસ્તાજ છે.

અવસ્તાના પેગમ્બરી કલામ કેવા ઉત્તમ, કેવા એજમતી, કેવા ભેદી અને કેવા સ્તુતીલાયક છે તેની ગવાહી એક નહીં પણ અનેક ઠેકાણે ધર્મ-પુસ્તક ખોલી રીતે આપે છે. યજશને કે વંદીદાદ, યશતં કે ન્યાયશ—એ સર્વેમાં માંથ્રવાણીની અગત જાહેર કીધેલી છે, અને તેની અનેકરૂપે વખાણ કીધેલી જોવામાં આવેછે. પણ એ બાબત બંદગીને લગતી હાલની તકરારથી વેગલી જવાને લીધે હાલ તરત મોકુફ રાખી, જે વાંધા ઉઠાવવામાં આવ્યાછે તેનો રદીઓ આપવાની માત્ર અહીં ધારણા રાખી છે. તોપણ અહુરમજદ યસ્તનો જે ફકરો બહારનાં કવર ઉપર ટાંકયો છે તે ઉપર દરેક જરથોસ્તીનું ખાસ ધ્યાન ખેંચીશું. જે માંથ્રવાણીની પુખ્ત સમજ ને જ્ઞાન માટે હોરમઝદી હુશીઆરી અને હોરમઝદી અક્કલ સમાન ચાલાક અને તેજસ્વી મનશકતી તથા મહાબળવાન બુદ્ધી જોઈએ, જે માંથ્રવાણીના રાહત આપનાર કલામો પઢવા માટે ગઝદી દરજ્જેની ચપળ, નેક જબાન જોઈએ, તે ખોદાઈ વાણી કેટની ઉત્તમ, કેટલી ભેદી, કેટલી એજમતી હોવી જોઈએ—બંદગી તરીકે કેટલી લાયક, કેટલી જરૂરની અને કેટલી ફાયદામંદ હોવી જોઈએ વારૂં ? માંથ્રવાણીની ચમતકારીક શકતી તથા એજમતી ગુણોનું વર્ણન અરદીબેહસ્ત યસ્ત આપે છે, જે એટલું સ્પષ્ટ છે કે ખોદાસનાશીનું ઉપર ટપકેનું જ્ઞાન ધરાવનાર વીધ્યાર્થી પણ સમજી શકે. વળી માથ્ર સ્પેંત ખુદ અહુરમઝદની હસ્તી સાથે કેવો નજદીકનો સંબંધ રાખે છે તે ફરવરદીન યસ્તમાંનો આ દેખીતો ખુલ્લો, પણ ઉંડા અર્થનો ફકરો દેખાડે છે :—

વીસ્પનાંમચ આઓંધામ પઓએરીનાંમચ ફ્રવષેનાંમ એદ યજમઈદે, ફ્રવશીમ અવાંમ યાંમ અહુરહે મજદાઓ મજિસ્તાંમચ વહિરાતાંમચ શ્રએસ્તાંમચ ખ્રઓજદિશ્તાંમચ, ખ્રથ્વિશ્તાંમચ, હુકેરેપતાંમચ અશાત અપનો તેમાંમચ, ઇએંઘહે ઉર્વ માંથ્રો સ્પેઅંતો અઓરૂશો રઓક્ષનો ફ્રાદરેસરે. . . . . .

(ફરવરદીન યસ્ત, કરદો ૨૨ મો.)

"તમાંમ પેહલી (યાને પુરાતમ કાળની અથવા મોટા દરજાના લોકો ની) ફ્રવશીઓને અમે આરાધીએ છીએ. ઘણીજ બુલંદ, ઉતમ, ઘણીજ સોહામણી, ઘણીજ મજબુત, ઘણીજ બુધ્ધીમાન, સરસ બાંધાવી, [illegible] ઇમાં ઘણીજ બુલંદ અહુરમજદની ફ્રવશીને અમે આરાધીએ છીએ; જેનો આત્મા ચલકાટમંદ, રોશનીવાલો, દુરથી પ્રકાશીત માંથ્ર સ્પેન્ત છે. . . . ."

(હાર્લેનો ગુ૦ તરજુમો.)

Of all those ancient Frayashis, we worship the Fravashi of Ahura Mazda; who is the greatest, the best, the fairest, the most solid, the wisest, the finest of body and supreme in holiness; *whose soul is the Mathra Spenta*, who is white, shining, seen afar. . . . .

(ડારમસ્ટેટેનો "યસ્ત ને શીરોજ" નો તરજુમો.)

માંથ્રવાણી ચાલુ રાખવાની દરેક જરથોસ્તીની કેવી મોટી ફરજ છે, અને તેને ચાલુ રાખવાનું કામ કેવું સવાબવંતુ છે તે વીસ્પરદના નીચે ટાંકેલા અવસ્તા ઉપરથી સાફ જણાઇ આવે છે:—

અહ્‌મીઅ જોથ્ર બરેસ્મનચ રથવાંમ ફ્રમેરેતારેમ આઇ-યેસે યેસ્તે યેમ નરેમ અશુઅનેમ દદરાનેમ હુમતેમચ મનો હુખતેમચ વચો હુઅરેશતેમચ શીઓથનેમ સપેંતામચા આર-મેતીમ દરેતેમ ઇયો માંથ્રો સોશીઅંતો ઇએંઘે શીઓથનાયેશ ગેથાઓ અશા ફ્રાદેંતે. (વિસ્પરદ, કરદો બીજો, ફકરો ૫ મો.)

"આ જોર તથા બરસમે કરી સરદારોની આરાધના કરનાર અશો મરદ જે નેક વીચારેલા વીચારને, નેક બોલેલા સખુનને, તથા નેક કીધેલાં કામને મજબુત પકડનારો, તથા જે આબાદી કરનાર સભ્યતા (અથવા તાબેદારી) ને તથા સોશીઅંતોના માંથ્રને માન આપનાર (એવી સીફતવાળાં અશો મરદને) ઇજશનેમાં હું યાદ કરૂં છું, જેનાં કામથી પવિત્રાઇની મારફતે મુલકો (અથવા દુનિયાં) આબાદ થાય છે."

(એ૦ કાવરજી કાંગાનો તરજુમો, પાં૦ ૧૮૬)

And in this Zaothra with this Baresman I desire to approach the man, who recites the ritual rites with my praise, *who is maintaining thus* the thought vell thought, and the word well spoken, and the deed well done, and Piety the bountiful, *even him who maintains the Māthra of the Saoshyant,* by whose actions the settlements are advanced in the righteous order.

(રેવરંડ આર. એચ. મીલ્સનો તરજુમો, પાં૦ ૩૩૯.)

બેશક પવીત્ર અવસ્તા જેવી મીનોઇ વાણી, અને પૈગમબરી કલામોમાંજ જરથોસ્તીપણું સમાયલું છે; અને આટલું જાણ્યા પછી, મીઠ્ઠવાણી છોડી દેવાની સીધી કે આડકતરી સુચના જેવી ધીક્કારવાલાયક દીન-દુશમની કોઇબી ખરો પારસી બચ્ચો કરશે નહીં એવી આપણે આશા રાખશું.

પારસી ટોલામાં હમણા એક નવી ચરચા જનમ પામી છે, અને તે એ કે, અવસ્તાને બદલે ચાલુ ગુજરાતી ભાષામાં બંદગી કાંય નહીં કરવી? આ બાબદ બહુ નાજુક છે; અને તે ધીરજથી ઊંડો વિચાર કીધા પછીજ હાથ ધરવી જોઇએ.

બંદગી એટલે શું?

બંદગી કઈ ભાષામાં થવી જોઇએ તે નકી કર્યા પેહેલાં "બંદગી એટલે શું" તે જાણવાની અગત છે. જેઓ એમ કેહેતા હોય કે બંદગી સમજી શકાય તેવી ભાષામાં થવી જોઇએ, અથવા સમજ નહીં પડે એવી ભાષામાં નહીં થવી જોઇએ, તેઓએ એવી તકરાર ઉઠાવ્યા આગમચ, બંદગી એટલે શું?—બંદગીની અગત શી અને કેટલી?—તથા બંદગી કોણની કરવી જોઇએ?—તે દાખલા દલીલ સાથે જણાવવું જોઇએ. કારણકે એ મૂળ સવાલોનો પુખ્ત અને પુરતો ખોલાસો તેઓ તરફથી થયા આગમચ "બંદગી સમજીને કરવી જોઇએ" એવા કોઇ આડકતરા સવાલ ઉપર ચરચા ચલાવવી તે જેને "ધડ પુછડાં વગરની તકરાર" કહે છે, તેવી થઇ પડે છે. એ પ્રમાણે તો "ચોર્યાસીના ફેરા" ફરવાની ફોકટ વેઠથી કાંઇ પણ ફાયદો થવાની આશા રાખવી મીથ્યા છે. ઉપર પુછેલા સવાલોનો જવાબ મલે ત્યાં સુધી ખોટી રેહેવા કરતાં આપણે આગળ ચાલીશું.

શું અવસ્તા સમજી શકાય એવા નથી?

પારસીઓનો એક નાનો ભાગ એવું માને છે કે બુદ્ધિબળ અને મનશકિતમાં આજના પારસીઓ તેઓના વડવાઓ કરતાં વધારે ચઢીયાતા છે. હમણા તેઓ ફ્રેંચ, જરમન, લૅટીન, અને સંસકૃત જેવી ભાષાઓ શીખી શકે છે, અને એવી કેળવણી ખીલવવા માટે કેટલીક મંડળીઓ પણ સ્થાપવામાં આવી છે. આ સઘલું ખીલતી મનશકિતની નીશાણી ગણાય છે. પણ તેજ વેળા જો એવું કેહેવામાં આવે કે તેઓ

અવસ્તા ભાષા શિખવાને અશક્ત છે, તો તેઓના બુદ્ધિબળ અને મનશકિત જેવાં ઉંચાં તેઓ ગણે છે તેવાં ગણાય નહીં, અને તેમનો સુધારો પોકળ ગણાય. **જો અવસ્તા સમજવે કઠણ કે ભેદી હોય તો તેને રચનાર અને સમજનાર મનશકિત અને બુદ્ધીબળમાં આજના પારસીઓ કરતાં વધારે બળવાન હોવા જોઇએ,** અને તેથી કંઇ નહીં તો **ધર્મ સંબંધી બાબતમાં તેઓની બરોબરી કરવાને આપણે હમણા અશક્ત** છીએ એવું પ્રમાણીકપણે આપણે કબુલ કરવું જોઇએ : અને એમ કબુલ કરવું એ આપણાં માનવંત નયાગાનોની મનશકિત **અને જ્ઞાનથી આપણે** હજી કેટલા ઉતરતા છીએ તે કબુલ કરવા બરોબર **છે. પણ જો અવસ્તા સમજી શકાય, તો પછી ગુજરાતીમાં બંદગી જોડવાની જરૂર આપોઆપ હવામાં ગેબ થઈ જાય છે.** જો કદાચ એવી તકરાર લાવવામાં આવે કે 'અવસ્તા ભાષા' સમજાય એવી તો છે, પણ દરેક પારસી તેના પકા અભ્યાસ વગર સમજી શકે નહીં, તો પછી મેહનત કે કોશેશ કીધા વગર એમ કેહેવું વાજબી નથી કે "અવસ્તા ભાષા સમજ પડે એવી નથી." મેહનત વગર કઈ ચીજ મળી શકે છે ? અરધી સદીની વાત ઉપર તેમનું એ બાહાનું કદાચ વજનદાર ગણી શકાતે, આજે તેમ ગણાય નહીં. કારણકે આજે તેઓ કોઇ પણ ભાષા શીખવાની લાયકાત ધરાવતા પોતાને કેહેવાડે છે. વળી "કંપેરેટીવ ફાઇલોલોજી" (જબાન સનાશી) જેવી "ચાવી"એ તેઓને અવસ્તા જાણવાની મોટી સેહેલાઇ કરી આપી છે. ત્યારે ખોટી શાની? આપણે જાણીએ છીએ કે અવસ્તાનાં ઘણાક ભેદી લખાંણો ભાષા શાસ્ત્રીઓ અથવા જબાન સનાશીના અભ્યાસીઓ હજી સમજી શકતા નથી, કે જે **ખોદાસનાશીના** અભ્યાસથી બેશક સમજી શકાય. આ બેઉ મેદાનોમાં જાતે મેહનત કીધા વગર ઘરમાં બેસી એમ કેહેવા નીકળવું કે "અવસ્તા ભાષા સમજી શકાતી નથી" તે વાજબી ગણાયજ નહીં. હાલ ધર્મની બાબદમાં જે બેઢંગા વિચાર કે મત બાંધવામાં આવેછે તે અધુરી તપાસનું, અને ઘણી વાર અજ્ઞાનપણાનું, પરીણામ છે. દુનીઆદારીની મજાહ કે જંજાલોમાંથી કલાક કે અરધો કલાક ફુરસદ મળે તે પણ આજે તો "હવા ખાવા" કે કોઇ બીજાં મનને ગમત આપનારાં સાધન તરફ રોકવાની જરૂર સમજવામાં આવે છે. અને તેથી અવસ્તાના તરજુમાની એકાદ ચોપડી જો ભોગચોઘડીએ થોડીક મીનીટ હાથમાં લીધી તો કેવો એક મોટો ભોગ આપ્યો હોય તેમ દેખાડવામાં આવે છે. અવસ્તાનો આવો ખંતી અ-

ખ્યાસ અને એવી મોટી શોધ! અને એ મહાભારત શોધનું પરીણામ ખાલી ખકખકારા સીવાય વળી બીજું તે શું હોય ?

મનની લાગણીઓને નીચ ખવાસો ઉપર ઉતારનારાં સાધનો અને વાંચણો માટે પારસી ટોળામાં આજે જેટલી જાનફેશાની કરવામાં આવે છે, જેટલો વખત અને જેટલો પૈસો આજે તે ઉપર કુરબાન કરવામાં આવે છે, તેનાં અરધાંજ પ્રમાણમાં જો અવસ્તા સમજવા પાછળ, અને ધરમ ઉપર અમલ કરવા પાછળ ખરચાય તો પારસીઓ માટે જે અનેક ફરીયાદો આજે ઉઠી રહી છે તે જનમ પામે નહીં. માણસનું મન જેટલાં પ્રમાણમાં સ્વચ્છ, મજબુત અને એકચીત હોય તેટલાં પ્રમાણમાં મીનોઇ હસ્તી ખ્યાલમાં લાવી શકાય, અને એટલા માટે અવસ્તા સરખાં ભેદી લખાંણુ તેટલાં પ્રમાણમાં સમજી શકાય. જેમ મન વધારે સ્વચ્છ, કરણી નેક, અને ઇચ્છા જોરાવર, તેમ કુદરતની મોટાઇ વધારે સ્પષ્ટપણે દેખાય છે; પણ જેમ મન મેલું તથા નબળું તેમ કુદરતની મોટાઇ ઝાંખી દેખાય છે.

યુરોપયન વિદ્વાનો અવસ્તાના તરજુમા કરવામાં જુદા પડે છે તેનાં અનેક કારણો છે, કે જેમાં આ બે મુખ્ય છે: એક તો યુરોપમાં એલમે ઇલાહી જેવી ઉંચી વિદ્યાની હસ્તીજ નહીં મળે; અને બીજું એ કે દરેક વિદ્વાન પોતપોતાની કેળવણી, સમજ શકિત, અને ક્રીસ્તી તરીકે આગમચથી બાંધેલાં મતને ઘણે દરજજે વલગી રેહે છે. અવસ્તાના તરજુમા કોઇ પણ જાતની તાસુબી વગર જો કરવામાં આવે તો ઘણાક ગુચવાડા જલદી દુર થાય.

સુધરેલું "શીબોલેથ"—પોતાના અજ્ઞાનપણાં માટે અવસ્તાને શીક્ષા!

જેઓ કહે છે કે બંદગી સમજીને કરવી જોઇએ તેઓને આપણે પુછીશું કે તેમ કરતાં તેમને આડા હાથ કોણ કરેછે ? અવસ્તા બંદગી સમજીને કરવામાં આવે તો ઓર બેહેતર. અવસ્તા-ઓ-ઝંદનું જ્ઞાન મેળવવાના આજે ઘણાક રસ્તા મોકળા છે, અને આગળ કરતાં સગવડ પણ વધતી છે. જે લોકો પારકી ભાષા શીખવા પછવાડે જેટલી મેહેનત અને વખતનો ભોગ આપે છે તેટલી મેહનત અને વખતનો જો માત્ર અરધો ભાગ—અરધો નહીં તો પા ભાગ પણ તેઓ પોતાની અસલી માનવંત ધર્મ ભાષાનું જ્ઞાન મેળવવા માટે આપે તો બંદગીની ભાષા વીશે કંઇ પણ ફરીયાદ કરવાનું કે નજીવાં બહાનાં કાઢવાનું કારણ રેહે નહીં.

પણ પોતાની; સર્વથી પેહેલી અને ખાસ ફરજ ભુલવાનો વાંક કરનારા ખુદ પોતાની આળસાઈ અથવા પોતાની કમશકતીનો દોશ પુરાતન, પવીત્ર ધર્મ કલામ ઉપર ઢોલવવા નીકળ્યા છે! જે વખત તેઓએ પોતાનું દલગીરીભરેલું અજ્ઞાનપણું દુર કરવામાં રોકવો જોઇએ, જે પવીત્ર ફરજ અત્યાર સુધી નહીં બજાવવા માટે શરમથી નીચી ડોકે ચુપચુપ બેસવું જોઇએ, અને એવી ઠપકાલાયક હાલત ભવીષ્યમાં ચાલુ નહીં રેહે તે માટે ઉપાય શોધતા રહેવું જોઇએ, તેને બદલે તે વખત લાંબાં લાંબાં વગર અર્થનાં લખાણો કરવામાં ગુમાવી નાંખી એક નઠારા વાંકમાં બીજાનો ઉમેરો કરવા જેવું કરે છે. પોતાનાં અજ્ઞાનપણા માટે જે સાહેબો અવસ્તાને બાજુએ નાંખવા જેવી વીચીત્ર તેમજ અવીચારી કોશેશ કરે છે તેઓ આ બાબદમાં એક આળસુ અથવા બુદ્ધિહીણુ શીખાઉ કરતાં વધારે અકલપસંદ તકરાર કરતા દીસતા નથી. એક આળસુ અથવા ઠોઠ છોકરો પોતાનો પાઠ શીખવાની મેહેનત અને કોશેશ કરવાને બદલે જો એમ કહે કે ભુમીતી અંગ્રેજી ભાષામાં લખાયલી હોવાથી સમજ પડતી નથી, માટે તેને બદલે ગુજરાતીમાં સમજ પડે એવાં ચીત્રોવાલી કાહાની કીસ્સા કે વારતાની ચોપડી ચલાવવી: અથવા ભુગોળ શીખવાને તેનાથી બનતું નથી માટે તેના ઘર તથા રમવાની જગાની સેહેલી અને સમજ પડતી "ભુગોળ" દાખલ કરવી, તો એવી શેખાઈભરેલી માંગણીનો શીક્ષક કેવો સરોપાવ આપે તે સમજવું કઠણ નથી. પણ જે જાતના વાંધા નજીવી જેવી બાબતોમાં નાદાની ભરેલા ઠરે તેજ જાતના વાંધા બંદગી સરખી ગંભીર બાબતમાં વજનદાર તકરારનાં સઘલાં ડોળ સાથે આજે પસાર થઇ જવા પામે છે! પણ જમાનાની તાસીર ઓર હોય છે. બંદગી ગુજરાતીમાં કરીએ તોજ સમજીને કીધેલી કેહવાય એવી બેહુંદી વાતને એક કોરે રહેવા દઇ અહીં આટલુંજ જણાવીશું કે—જેઓ માનતા હોય કે શબ્દોના અર્થ જાણ્યા વગર બંદગી કીધેલી ખપની નહી, તેઓએ અવસ્તા ભાષા શીખવાની પોતાની ખાસ અને પવીત્ર ફરજ સમજવી જોઇએ.

શું ગુજરાતી ભાષામાં બંદગી કરવાથી ઇશ્વરજ્ઞાન કે નીતીમાં વધારો થશે?

મુકાબલાથી જો આપણે તપાસ કરશું તો માલમ પડશે કે જે મજ્દ વેહેવારૂ ભાષામાં બંદગી કરે છે તે મજ્દ ધર્મ ભાષામાં બંદગી કરનારા

પ્રજા સાથ નીતિમાં કે ઇશ્વરજ્ઞાનમાં બરોબરી કરી શકી હોય એવું જ-ણાયું નથી. કોઇક "સુધારા" ના સાથીને એ વાત કદાપી આશ્ચર્યકારક લાગે, તોપણ એ ખરી અને જાણીતી બીના છે. સમજ પડે એવી ભાષામાં ખંદગી કરનાર ખ્રીસ્તી પ્રજા નીતિમાં કેટલી ઉતરતી છે તે દેખાડવાને અહીં માત્ર ખ્રીસ્તી વીચારવંતોનાજ મત ટાંકીશું. "ફોર્ટ-નાઇટલી રીવ્યું" ના અકટોબર ૧૮૮૮ ના અંકમાં કેનન ટેલર કહે છે કે "ક્રીસચ્યાનીટી પોતેજ જાત જાતો વચેની માંહોમાહેની કડવી દુશમના-ઇથી રોગીષ્ટ થયલી છે, અને છાકટપણું, બદફેલી, અને ભયંકર સંસારી બદીઓ ક્રીસ્ચીયન પ્રજાઓમાં ખોલા આકારમાં માલમ પડે છે; જ્યાંસુધી ક્રીસ્ચીયાનીટીની એવી હાલત બીજા ધરમનાં લોકો આગલ રજુ થશે, ત્યાંસુધી આપણે તેઓને વટલાવવાને નીષ્ફળ થઇશું." એક બીજા ઈંગ્રેજ ધર્મગુરૂનું મત એજ ચોપાન્યાંના ડીસેંબર મહીનાના અંકમાં આ પ્રમાણે મલે છે:—"ભયંકર નીષફળતા અને હેબતનાક કલંકોની ખબરો પુર્વ, પશ્ચિમ અને દક્ષિણ તરફથી આવે છે. આપણા મીત્રો આપણી જેટલી ખામીઓ જાણે છે તેટલી જો આપણા દુશમનો જાણે તો, આપણે કયાં ઉભા રહીએ?" વલી હરબર્ટ સ્પેન્સર "ફોર્ટ-નાઇટલી" ના એક અંકમાં જણાવેછે કે "પશ્ચિમ તરફની પ્રજાઓ, જે-ઓને ક્રિશ્ચિયન કેહેવામાં આવે છે, તેઓ જ્યારે સદ્દગુણો વિષે મોહોડે બોલી જાણે છે, ત્યારે પૂર્વ તરફના દેશોની થોડીક જાતો, જેને મૂર્તિપુજક કહેવામાં આવે છે, તેઓ તેવા સદ્દગુણ ઉપર અમલ કરતી રહે છે. યુરોપીયનો જ્યારે નીચ જંગલી જાતો માફક કીનાથી લોહીના તરસ્યા રહે છે, ત્યારે કેટલાક 'લેપચા' જેવા હિંદુસ્તાનના પાહાડી સાદા લોકો, પોતાને દુઃખ દેનારને દરગુજર કરવાની અજબ શકિત ધરાવે છે." વળી એજ લખનાર જણાવે છે કે હિંદુસ્તાનની પાહાડી જાતોમાં કેટલીક એવી સચાઇથી વરતનારી છે કે તેવી કેથે જોવામાં આવી નથી; ગુનાહ અને ગુનાહો માટે રાખવા પડતા અમલદારો તો તેઓમાં નહીં જેવા છે; તેઓ અજાયબ જેવા પ્રમાણીક છે; જેમ બોલવામાં પ્રમાણીક અને સાચા છે તેમ કામકાજમાં પણ છે. અને એ ઉપરથી તે એવાં અનુમાન ઉપર આવે છે કે "અંતઃકરણની લાગણીના બાબમાં આ નહીં સુધરેલા લોકો યુરોપયનો કરતાં ચઢીયાતા છે."

એવાં મતો જોઇએ એટલાં ટાંકી શકાય, પણ તેમ કરવાની જરૂર નથી. હવે એ ઉપરથી આપણે જોઇ શકીએ છીએ કે વેહેવારૂ ભાષામાં

બંદગી કરનારી પ્રજા તેમ નહીં કરનાર બીજી પ્રજાઓથી નીતિમાં કે બીજા ઘણા સદગુણોમાં ચઢતી નથી. ગુજરાતીમાં બંદગી કરવાની હીમાયત કરનાર પારસી ભાઈઓથી કદાચ આ વાત અજાણી નહીં હશે કે, હિંદુસ્થાનમાં પોલીસનો કારોબાર ઈંગ્લાંડનાં જેવો નથી; સાધારણ કાયદાથી પણ લોકોનો મોટો ભાગ અજ્ઞાન છે; તેમજ પ્રજાનો મોટો ભાગ બહુ દલીદ્ર હાલતમાં પોતાની જીંદગી ગુજારે છે,—એ સઘલું છતાં ગુનાહની સરાસરી હિંદુસ્તાનની સમજ્યા વગર બંદગી કરનાર પ્રજા કરતાં ઈંગ્લાંડની સહમજીને બંદગી કરનારી પ્રજામાં વધારે હોય છે—અને તેનું પ્રમાણ ઈંગ્લાંડના ૩) ગુનેહગારે હિંદુસ્તાન માત્ર ૧) દેખાડે છે. આપણે કબુલ કરશું કે ઈંગ્રેજોમાં ઘણાક ઉત્તમ ખસલતના માણસો છે—કારણકે કુદરત એકજ દેશ ઉપર એ બાબદમાં મેહેરબાન થાય એવી પક્ષપાત નથી—પણ આપણે તો અહીં આખી પ્રજાની સામટી તપાસ લઈએ છીએ, અને તે ઉપરથી અનુમાન ખેંચીએ છીએ; અને તેમ કરતાં વેહેવારૂ ભાષામાં "સમજીને બંદગી કરનાર" પશ્ચિમનાં લોક ધર્મમાં ડામાડોલ અને નીતિમાં ઉતરતાં માલમ પડી આવે છે.

આજે જ્યારે સાંકડું મન કે સાંકડો વીચાર વખોડી કાઢવાલાયક ગણાય છે તેવા વખતમાં અવસ્તામાં બંદગી કરવી નહીં જોઈએ એવી સાંકડાં મનની તકરાર સર્વથી વધારે વખોડવા લાયક છે. એ એક નવો વેહેમ છે, અને અજ્ઞાનપણાંથી નીપજતા વેહેમ શીવાય એ વાંધામાં બીજું કસું નથી. વળી આપણે સારી પેઠે જાણીએ છીએ કે, એકવાર જો કંઈ ગાયણ કે પાઠ મોહોડે થઈ ગયો તો કોઈ કામમાં ધ્યાન હોવા છતાં તે બબડી જવાય છે. એવા ખાલી પટપટારામાં ગુજરાતી ગરબી કે સીતારના સરોદ સેહજવારમાં બદલાઈ જશે એ નક્કી જાણવું.

શબ્દોના ખાલી અર્થ જાણ્યાથી શું બંદગી સમજીને કીધેલી કેહેવાય ?

શબ્દોના ઉપર ટપકેના અર્થનું જ્ઞાન ખોદા વીશેનું જ્ઞાન આપી શકતું નથી. તેમજ શબ્દોની જાતી, વીભકતી કે વચન જાણવાથી કુદરતના ભરમ કે ધર્મની ઉંડી ફીલસુફી સમજાતી નથી. ખરી બંદગી માટે જેટલી શબ્દના અર્થની જરૂર નથી તેટલી નીરમળ યકીન અને ખાલેસ દીલની છે, જેટલી સમજ શકતીની જરૂર નથી તેટલી આતુર ઈચ્છા

અને ખાસ કોશેશની છે. હરેક કામનું પરીણામ કુદરતના અમુક નીયમ પ્રમાણે નીપજે છે—પછી કરનાર તે વીશે સમજ ધરાવતો હોય કે નહીં. જેવું કામ તેવું ફળ : આતશપર તેલ નાખશો તો ભડકો થશે અને પાણી નાખશો તો બુજઈ જશે—પછી એ કામ સમજીને કે વગર સમજે કીધું હોય. જેમ એ દાખલામાં સમજવાથી અથવા નહીં સમજવાથી પરીણામમાં કંઇ ફેર પડતો નથી, તેજ પ્રમાણે ઘણું કરી જીંદગીના બાબમાં સમજવું. એમાં વીદ્વતા કરતાં ખાલેસ મન અને એકચીત કીધેલી પવીત્ર ક્રીઆમોની ચાલુ ચાહ વધારે અગત્યની તેમજ અસરકારક છે. એજ કારણથી જ્યારે એક અનીતીવાન વિદ્વાન ખોદાને પીછાનવાને કે કુદરતી ભેદ ભરમો સમજવાને અશકત હોય છે, ત્યારે એક થોડી કેળવણીનો, પણ નેક ખસલતનો તથા પહરેજગારીનો અમલ કરનાર ધણી કુદરતના ખાવંદને પીછાનવાને શકતીવાન થઈ શકે છે. જો એમ નહી હતે તો કબીર તથા તેના જેવા દુનીઆઈ કેળવણી વગરના બીજા નેક પુરૂશો માટે ખોદાઈ માર્ગે પોહચવાની આશાજ રહેતે નહીં.

વળી વારંવાર બને છે કે એક વાકયના શબ્દે શબ્દોના છુટા અર્થ જાણવા છતાં, વાકયની મતલબ અથવા ખરી સમજ માલમ પડતી નથી. એનું કારણ શું ? કોઈએક લખાણના અથવા ભાષણનાં જુદા જુદા અર્થ ઉડાડવામાં આવે છે તેનું કારણ શું ? કારણ એજ કે જે અમુક શબ્દોથી લખનાર કે બોલનાર પોતાના મનનો ચોકસ વિચાર જણાવવા માગતો હોય તે વિચાર વાંચનારના મનમાં તેજ શબ્દો અને તેજ ગોઠવણીથી ઉભો થતો નથી. એનાં કારણ અનેક છે, જેમાં લખાણની બાબત વીશેનું અજ્ઞાનપણું તથા મનશકતીનો ફરક મુખ્ય છે. વાસતે ભાષા કદી સમજ પડતી હોય તોપણ એક વીચાર સઘળામાં એકસરખો ઉપજે એ બનવાજોગ નથી, અને એટલા માટે તે સર્વેથી સમજી શકાય એમ પણ નથી.

જો બંદગી ખરેખર સમજીને કરવી હોય તો પ્રથમ ખોદાને સમજવાની શું અગત નથી ?

સમજીને ખાવા કેહેવું જેટલું ખરૂં છે તેટલુંજ સમજીને બંદગી કરવા કેહવું પણ છે. હરેક ચીજ ખાવા અગાઉ તેની ઉત્તપતી, તેના ગુણ દોશ, તેમજ ખાધા પછી તેમાં થતા ફેરફાર તથા શરીર પર થતી અસર

વીશે પેહલાં પુખ્ત સમજ ધરાવ્યા વગર ખાવું નહીં એમ બોલવું જેટલું અકલને અનુસરતું છે તેટલુંજ ખોદાની સેતાયશ પકી સમજ સાથે કરવા કેહવાનું ગણાય. શરીરનો આધાર જેમ ખોરાક પર છે તેમ આત્માનો બંદગી પર છે. પણ જો બરાબર સમજ ધરાવ્યા પછીજ બેહને જોઈતો ખોરાક પોહચાડવાની વાત કરવામાં આવે તો છતે ખોરાકે ભુખે મરવા જેવી બેવકુફી કરતાં કંઈ ઓછું ગણાય નહીં. જો શબ્દોના વધતા ઓછા અચોકસ અર્થની સમજ ધરાવ્યાથી બંદગી સમજીને કીધેલી કેહવાય તો એવું સમજા-વનારાઓને પ્રશ્ન કરીએ કે જેની બંદગી કરવાની તેને પેહલે સમ-જવાની અથવા પીછાનવાની શું અગત નથી? જે મૂળની સ્તુતી સમજીને કરવા કેહવામાં આવે છે તે મૂળની પકી સમજ વગર તેને વીશે કંઈ પણ બંદગીરૂપે બોલવું તે તેમની તકરાર પ્રમાણે બીન સમજનો બકબકારોજ ઠરવો જોઈએ. ખોદા તે કોણ અને કેવા છે, તથા તે સાહેબની ઉત્તપતી ક્યાંથી, હસ્તી કેવી અને શક્તી કેટલી—ટુંકમાં ખોદાની ખોદાઈ વીશે ખાતરી ભરેલી સમજ પેહલાં મળવી જોઈએ; અને એવો મોજેજો દેખાડયા પછીજ •સમજીને બંદગી કરવાની તકરાર કંઈક વજન પામે. પણ ટુંક મનશક્તીનું માણસ—નીરદોશ બચ્ચાં તેમજ નીરબળ બુઢાં સર્વ એકસરખી રીતે—ખોદાનો ખ્યાલ કરવાને શક્તીવાન છે એવું સાબેત કરવાનું કામ સમજીને બંદગી કરવાની હીમાયત કરનારાઓનું છે, કે જેમ કીધા અગાઉ સમજીને બંદગી કરવાની તકરાર માત્ર ખાલી બકબકારો છે.

દુરગુણ અને દોશથી ભરેલું માણસ જ્યાંસુધી એવી માણુસાઈ બસલત ધરાવતું રેહશે ત્યાંસુધી તો પાક યઝદાંનને પોતાના જાતી જ્ઞાન કે અનુભવથી પીછાનવાનું તેને માટે તદન અશક્ય છે. એવાં જ્ઞાન અથવા અનુભવની ગેરહાજરીમાં જે કોઈ યકીનના ઉતમ સદગુણ મારફતે ખોદાની હસ્તી, મોટાઈ, વગેરે કબુલ રાખે છે તે માણસ નીરમળ એતેકાદના અજાયબ બળે ખરી બંદગીનો ફાયદો મેળવી શકે. દીલની આતુર ખાહેશ, નીરદોશીત કરણી, નીરમળ યકીન અને ચાલુ કોશેશ એ ખરી બંદ-ગીનું સ્વરૂપ અથવા લક્ષણ છે—એજ ખોદાને પીછાનવાનું ખરૂં સાધન છે. એવી સીફતવાળી બંદગી, પછી તે મુગાં, બેહરા કે અકલહીણુની હોય, તે ખરી બંદગી છે, કે જે ખોદાની જનાબમાં કબુલ રહે એ માનવા જોગ છે.

અનંત અહુરમજદને પીછાનવાનો અંતવાન આદમી માટે જે એકજ રસ્તો છે તે આ છે:—

અષ વહિશ્‍ત અષ સ્રએશ્‍ત દરેસામ થ્વા
પઇરિ થ્વા જમ્યામ હમેમ્ થ્વા હખ્મ.

(યજશ્‍ને, હા ૬૦—૧૧-૧૨)

અર્થ—"સઉથી સરસ અશોઇએ કરીને, સઉથી શોભતી અશોઇએ કરીને (ઓ અહુરમજદ!), તુને હમો જોઇએ, તારી આસપાસ જઇએ, (તારી) હંમેશની દોસ્તીને પોંહોચીએ."

અણદીઠ, અનંત, નીરાકાર, નહીં વર્ણવી શકાય અને નહીં સમજાય એવા પેદા કરનાર સાહેબને પીછાનવાનો માત્ર જે એકજ રસ્તો દુની-આંની શરૂઆતથી તે આજ સુધી થઇ ગયલા દાનાવો તથા ફીલસુફોએ કબુલ રાખેલો છે તે જગઆશકાર પેગમ્બર અશો જરથોસ્તે ઉપર ટાંકેલાં પવીત્ર કલામો મારફતે અસરકારક રીતે જાહેર કીધેલો છે તેજ છે. "અશોઇ" એક નાનો શબ્દ છે, પણ અર્થમાં એટલો બોહલો છે કે એક પુસ્તક ભરી લખાણ પણ ઓછું પડે. એ અશોઇને પુખ્ત રીતે સમજવા સીવાય જરથોસ્તી દીનનું ખરૂં લક્ષણ બરાબર સમજાય નહીં. જેણે એ નાનકડા પણ ઉંડાં અર્થથી ભરેલા શબ્દપર લાંબો વી-ચાર કીધો નહીં હશે તેના ખ્યાલમાં એના અર્થનો અતી બોહલો વીસ્તાર ઉતરશે પણ નહીં. શરીરની સફાઇ, મનની પવીત્રાઇ, અંતઃકરણની શુદ્ધી—કે જે માણસ જાત માટે અત્યંત અગતનું પણ અત્યંત કઠણ કામ છે—તે અશોઇનો એક ભાગ છે. "અશેમ વોહુ" જરથોસ્તી ધર્મના પાયા સરખી છે, અને તે જાણે અશોઇનું ટુંકું, અસરકારક, ખંદગીરૂપ વર્ણન છે. જે સર્વ શકતીવાન સાહેબની એક મોટી સીફત "અશો" છે, જે પોતે અશોઇનો સાહેબ છે, તે અશોઇ વીના ખોદાને પીછાનવાનો બીજો રસ્તોજ નથી. જો ખોદાને કોઇપણ રીતે "સમજી શકાય" તો તે માત્ર મનની પવીત્રાઇ, દીલની ભલાઈ, અને કરણીની સફાઇથીજ. મનની શકતી કરતાં એવી નેક ખસલત, એવી પવીત્ર કરણી, એવી મનની સ્વછતાથીજ તે હુરમંદ સાહેબનું કંઇક ભાન માણસને થાય. એ ઉપરથી સેહલથી સમજાશે કે અશોઇ માણસને માટે કેટલી બધી જરૂરની છે, અને એજ ઉપરથી અશેમ વોહુની ખંદગી કેવી બેકીમતી છે તે પણ હર કોઈ વીચારવંત જરથોસ્તીને સેહલથી જણાશે.

"અશેમ" ની ટુકી બંદગી સંસારી માણસની આખી જીંદગી માટે પુરતી છે.

"અશેમ વોહુ" ના પાક કલામોમાં સમાયલી અશોઇનો વીસ્તાર કેટલો બોહલો છે તેમજ તે ઉપર અમલ કરવાનું કામ કેટલું બીકટ છે તે વીશે માત્ર જેઓએ લાંબો વીચાર કીધો હશે તેઓ આ મત સાથે એકમલતા થશે કે સંસારી મનુષ્યની—અને તેટલા માટે માણસ જાતના ઘણા મોટા ભાગની—આખી જીંદગી "અશેમ" માંહેલા નીયમ પ્રમાણે ચાલવા માટે ટુકી છે. અશેમનું જ્ઞાન મેળવવું એ પોતાની જાતને નીરમળ કરવાનું જ્ઞાન મેળવવા બરાબર છે. અને જેણે પોતાની દેહ શુધ્ધ તથા અંતઃકરણ સ્વચ્છ કીધું, તેણે ખોદાને પીછાનવાનો માર્ગ મોકલો કીધેલો જાણવો. "અશેમ" ના કલામની ચાલુ યાદ અને તે પ્રમાણે ચાલવાની ખંતી કોશેશ એ ખોદાઇ માર્ગે ચાલવાની શરૂઆત છે. મનની પવીત્રાઇથી નીપજતું અંતરજ્ઞાન મનની શકતી અથવા જાતી બુધ્ધી કરતાં ઘણું ચઢીયાતું છે, અને એ અંતર પ્રકાશથીજ માણુસ જગત તથા જગત કર્ત્તાની ખરી સમજ મેળવી શકે. "અશેમ વોહુ" ની નાની બંદગી જાણે સરવે સદગુણોનો બેકીમતી અરક છે—સંસારી માણુસ માટે જાણે આબેહેયાત છે. એ ઉપરથી દરેક વીચારવંત જરથોસ્તી જોઇ શકશે કે "અશેમ" સરવેથી પેહલી બંદગી તરીકે કાંય મુકાઇ છે; અશોઇની યાદ સર્વથી પેહલે તેમજ છેલે કાંય અગતયની વીચારવામાં આવી છે; દરેક બંદગીના તે એક ભાગ જેવી કાંય માલમ પડે છે, તથા થોડે થોડે અંતરે અને એકથી વધારેવાર ધ્યાનથી પઢવાની ખાસ અગત દેખાડેલી કાંય જોવામાં આવે છે.

અશેમ વોહુની સમજ આપવાની આ ઠેકાણે મકસદ નથી. પણ ઉપલો ઇસારો કરવાની મતલબ એજ કે અશોઇ સીવાય ખોદાને પીછાનવાનો માણુસ જાત માટે બીજો રસ્તો નથી. અશોઇથીજ અંતરજ્ઞાન ખીલી નીકળે છે, અને એ બીત્તરનાં પ્રકાશની મદદથી કુદરતી ભેદનો પરદો ખુલો થતો જાય છે. જન્મ પછી માણુસ માટે ઉતમ ચીજ પવીત્રાઇ છે એવું જે જરથોસ્તી ધર્મ શીખવે છે તે, બીજા બોલોમાં, "અશેમ વોહુ" પ્રમાણે હમેશ અમલ કરવાની અગત દેખાડે છે. એ રીતે જોતાં સંસારી માયામાં લપેટાયલાં મનુષ્ય માટે "અશેમ વોહુ" ની પ્રથમ બંદગી જો તે ખરેખર સહમજવામાં આવે તો આખી જીંદગી માટે પુરતી

થઇ પડે. એ અશોઇ એક યા બીજા રૂપમાં જરથોસ્તી ધર્મમાં એક નાકેથી બીજે સુધી પસરેલી માલમ પડશે. પણ માણસને જેટલી એ અગત્યની છે એટલી અમલ કરવી મુશકેલ છે. કારણ કે "અશ" નો માર્ગ અખત્યાર કરવા સારૂ દુનીઆંની મોજમજાહ અને લાલચની સામે થવાની જરૂર છે, અને તેટલાં માટે મનને મારવાની પણ જરૂર છે. મનને કાબુમાં રાખવા તેમજ સ્વચ્છ કરવા માટે પારસીઓ માટે માંથ્રવાણી કરતાં બીજું કોઇ વધારે અસરકારક સાધન નથી. અવસ્તાના કલામની એક ચીતની યાદથી, તે ગંભીરપણે ચાલુ પઢવાથી, અને દરેક જોગવાઇએ તે ઉપર મનન કરવાથી, એટલે ધ્યાનથી તેના વીચારમાં મશગુલ થવાથી, મનના જુસ્સા શાંત થતા જવા સાથે મનપરનો કાબુ વધતો જાય છે, અને મનની પવીત્રાઇ પણ ખીલતી જાય છે. એ રીતે ખંતીપણે કોશેશ કરવાથીજ માણસ અશોઇ અખત્યાર કરવાની આશા રાખી શકે.

ખરી બંદગીનો તરીકો.

ઉપર જણાવવામાં આવ્યું છે તેમ, અશોઇની મારફત સીવાય ખોદાનું જ્ઞાન મેળવવું માણસ માટે અશકય છેઃ અને અશોઇ મેળવવા માટે મનને દુનીઆઇ એશઆરામથી મોકલું રાખવાને તેમજ પાંચે ઇંદ્રીઓને કાબુમાં રાખવાને શકતીવાન થવું જોઇએ. શરીરને મજાહ મળે અને મન રીજવાય એવી અનેક લાલચ તથા યુકતી અશોઇ મેળવવાની ખાહેશ રાખનારે હમેશની તજવી જોઇએ. બંદગીને નામે મનને તથા તનને રીજવવું એ બંદગી કરતાં મજાહ વધારે છે. એકાંત, એકચીતની, ગંભીર બંદગી એ ખરી બંદગી, સર્વથી ઉત્તમ બંદગી છે. કોઇ પણ પ્રસીદ્ધ પેગમ્બર કે અપ્રસીદ્ધ માહાત્મા વાજાંવજનતરથી અથવા ગાન-તાનથી ઇશ્વરજ્ઞાન મેળવવા શકતીવાન થયા હોય એવું આજ સુધી જણાયલું નથી. જો ગાયનના રાગડામાં કે ગરબાના તાબડામાં કંઇ બંદગી જેવું ખરેખર હતે તો ગાયનકારો પેગમ્બરી દરજજે પોહચી જતે, તેમજ કોઇ મમદુમીયાં ગવૈયો તબલાની ઠોક લેતાં આપોઆપ પીરાનપીર થઇ જતે. પણ એમ નથી તે વીશે વધારે જણાવવાની કંઇ અગત નથી. શારીરીક ઇંદ્રીઓને ખુશ લાગે એવાં ગાન-તાન કે રંગ-રાગને "ખોદાઇ" ગણવું એ માત્ર ઊંડું અજ્ઞાનપણું છે; એવાં ગાવા બજાવવાને 'આકાશી' સમજાવવું એ પવીત્રાઇ-ભ્રષ્ટ કામ છે. પણ આ શું બેહુંદી વાત નથી કે નીરમળ

પાકીજગી તથા ખોદાઇ જ્ઞાનથી ભરેલા અવસ્તા-ઓ-જંદને જેઓ આસ્માની અથવા મીનોઇ ઉત્તપંતીના ગણવાની સમજ કે યકીન ધરાવતા નથી તેઓજ મનુષ્યના કઠોર રાગડાને કે વજંતરનાં બેસુર ભેપુરાંને "ખોદાઇ" સમજાવવાની ફોકટ કોશશ કરે છે? ખ્રીસ્તીઓમાં તેમના પેગમ્બરની ખુદ પોતાની રચેલી બંદગી અથવા ભણતર જેવું કંઇ નહીં હોવાથી (હોય તો તેની હસ્તી રહેલી કે વપરાસ થતો જણાતો નથી) તેમનો સઘળો આધાર ધર્મગુરૂઓની વીદ્વતા તથા વાજાંની પેટી ઉપર જઇ પડયો છે. એમ હોવાથી ધર્મગુરૂઓના તથા વખતના બદલાવા સાથે બંદગીની બાબત તથા ઢપ પણ વધતી ઓછી બદલાતી રહે છે; અને હજારો ખ્રીસ્તીઓ, વજંતરના ગમે એવાં ખેંચાણ છતાં, એવી પેગમ્બરી મતા વગરની બંદગી કરવાની દરકાર કે ઇચ્છા ધરાવતા નથી. ઊંગી બનાવટના વજંતરોના સરોદે ખ્રીસ્તી પ્રજામાં કોઇ ચમત્કારીક શકતીનો મહાત્મા હજી ઉત્પન્ન કીધેલો જણાયો નથી, કે નથી તેથી કુદરતી ભેદ ભરમોનું જ્ઞાન મલેલું જણાયું. એથી ઉલટું, દેશોદેશના ખ્રીસ્તીઓમાં હજારો લોક તહરેવાર અનીતીના તથા બીજાં પાપી કરમોમાં બુડેલાં માલમ પડે છે, તથા કમ્યુનીસ્ટ, નીહીલીસ્ટ, સોશીયલીસ્ટ અને ફેનીયનો જેવા અધર્મી વર્ગો ઉભા થતા જાય છે. ખ્રીસ્તી લોકોનો એક ભાગ "વાજાંની પેટી" ઉપરથી ખુદરતી રીતે આગલ વધી પડઘમ અને છમછમીઆં સાથે સરઘસ કહાડવાના ખેલ ઉપર ઉતરી પડયો છે. મોઢેથી મુકતી પામનાર એ ઢોંગી પંથના રાગડા, જેમ લંડન "ટાઇમ્સ" કહે છે તેમ, આ જમાનાનું ધર્મનું એક "અજાયબ જેવું જંગલી રૂપ" માત્ર છે; અને તેઓના નાચ-રંગને વાજબી રીતે "અર્ધ-જંગલી" નું વિશેશણ મળ્યું છે. આટલું જાણ્યા પછી "વાજાંની પેટી" માંથી ખોદાને મેળવવાની આશા રાખનાર અથવા ગાઇ-બજાવી 'બંદગી' કરવાની હીમાયત કરનાર ગણતરીના પારસીઓ ધર્મનાં એવાં "અજાયબ જેવાં જંગલી રૂપ" ઉપર ઉતરી પડી પોતાને "અર્ધ-જંગલી" માં નહીં ખપાવશે એવી આશા રાખીશું. વલી આપણે જોઇએ છીએ કે ખ્રીસ્તી વીદ્વાનોનો એક સારો ભાગ બાઇબલ કરતાં બીજા અસલી ધરમોની ફીલસુફી અને બંદગીના ભેદી કલામો તરફ વધારે ઢળતો રહે છે. બાઇબલમાં બંદગી કે ખોદાઇ જ્ઞાન મળે એવી ફીલસુફી કરતાં ઇસુ ખ્રીસ્ટ (ક્રાઇસ્ટ) ની જીંદગીનો હેવાલ,

ઘણું કરી વારતા તથા કથા રૂપે, તેના ચેલાઓએ આપેલો છેઃ તેના જુના અને નવા "કરાર" નામે ઓળખાતા વીભાગો એકેકથી કેવા જુદા અને કેવા ઉલટા છે તે જાણીતી વાત છે. તોપણ એ સઘલાં ઉલટાંઉલટી ફરમાનો અને ક્રાઇસ્ટે કીધેલા કેહવાતા ચમતકારોની તેના શાગેરદોએ લખેલી વાતોને સુધરેલી ક્રીસ્તી પ્રજા "ઇશ્વરી શબ્દ" (The Word of God) અથવા આકાશવાણી ગણી માન આપે છે, તે તેમના મજબુત યકીનના જોરે છે, કે જે નીરમળ યકીનનો સદગુણ ઘણાક સુધરેલામાં ખપાવનાર પારસીઓ માટે ખાસ નકલ કરવા જોગ છે. ક્રીસ્તી ધર્મગુરૂઓની સઘલી વીદ્વતા છતાં, કરોડો રૂપીઆના ખરચે ધરમની સમજ આપવાનું ચાલુ છતાં, તેમજ વજંતર ઉપરના ગીતોના સઘલાં ખેંચાણ છતાં, જ્યારે એવું અસંતોશકારક પરીણામ નીપજતું જોવામાં આવે છે, ત્યારે ખોદાની સેતાયશ માટે વાજાંના રાગ કેટલા નીરઉપયોગી છે, નીતીમાન ચાલચલણ અને પવીત્રાઇના અમલ માટે વેહેવારૂ ભાષામાં ટુંક શકતીનાં સાધારણ આદમીની જોડેલી બંદગી કેટલી નકામી અને અસર વીનાની થઇ પડે છે, તથા ઇશ્વરજ્ઞાન માટે તે માત્ર કચરાને તોલની ઠડે છે, તે સેહજ વીચાર કરતાં ખુલું માલમ પડશે. વંજતરના રાગ મારફતે આત્માનું જ્ઞાન કે મનની પવીત્રાઇ મળતીજ નથી. હવે હીંદુઓ તરફ નજર કરીએ. જેમ "મણકા" અથવા રંગીત દડા મારફતે રમતીઆલ બચાંને અથવા કમઅકલ શીખાઉને આંકડાંનું શરૂ-આતનું જ્ઞાન આપવાનું કોઇવખત વાજબી વીચારમાં આવે છે, તેમ હલકી મનશકતીના અથવા હલકી વર્ણનાઓ માટે ગરબા કે નાચ, તેમજ પથરની પુંજા હીંદુ જ્ઞાનીઓએ બંધબેસતી ધારી હોય; પણ તેઓ પોતે તો સાચાં ઇશ્વરજ્ઞાન માટે વનવાસ લઇને—કાનમાં પુમડાં ખોસીને તથા આંખ મીંચીને—વેદ મંત્રોનાં ધ્યાનમાં રાત કે દીવસ મચ્યા રહે છે. મુસલમાની ધર્મ વજંતર અથવા ગાયનને ખોદાની બંદગી માટે હરામ ગણે છે એટલુંજ નહીં, પણ તેથી ખોદાને અપમાન પોહચવા સરખું પણ ગણે છે. જરથોસ્તીઓનાં અસલ વતન ઇરાન દેશના દાનાવો દુનીઆની શરૂઆતથીજ બંદગી સરખા ગંભીર અવસરે વજંતર કે ગાવું બજાવવું નારવા ગણતા આવ્યા છે; અને તેથીજ ખડે પગે, એકચીતે, પુર ગંભીરાઇ સાથે કીધેલી યજદાંનની સેતાયશનેજ વાજબીપણે તેઓ બંદગી સમજતા તથા સમજાવતા આવ્યા છે. ગયોમરદ, હોશંગ, જમશેદ,

ફ્રયખુશરો, લોહરાસ્પ, વગેરે જરથોસ્ત સાહેબની આગમચના ખોદાને પોંહોંચેલા નામાંકીત નરોનો બંદગીનો તરીકો જુઓ. વળી ખોદા તરફની પુર મેહરબાની તથા અદભુત શકતીની બક્ષેસ ધરાવનાર પેગમ્બરો તરફ જુઓ. એવા મહાત્મા નરો પણ, ખોદા તરફની સઘલી બક્ષેસ છતાં, પહાડી ગુફાઓમાં એકાંત રહી શાંત મને, એકચીત યજદાંની યાદમાં વરસો સુધી મશગુલ રહયાથીજ તે સાહેબને પીછાનવાને શકતીવાન થયલા ધર્મપુસ્તક તેમજ ઈતીહાસ એકસરખી રીતે જણાવે છે. ખુદ જરથોસ્ત સાહેબનો દાખલો આપણ જરથોસ્તીઓ માટે પુરતો છે. એજમતી માંથ્રવાણીની હરદમ યાદની જરૂર તથા અશોઈ ઉપર અમલ કરવાની માણસજાતને માટે અગત નહીં હતે તો જરથોસ્ત સાહેબ પોતે દાખલો આપી દરેક મજદયસ્નાન ઉપર ફરજ નાખતે નહીં. અવસ્તાના દરેક ભાગમાં માંથ્રવાણીની જે વખાણ જોવામાં આવે છે, તથા બંદગી માટે પવીત્ર અવસ્તા કલામોની સરસાઈ દેખાડવામાં આવેલી છે તે આવો મહાગુરૂ અને હરવેસ્પઆગાહ પેગમ્બર વગર કારણે કરેજ નહીં, એમ વીચારવું બેઈમાની ભરેલુંજ નહીં પણ બેઅકલી પણ ઠડે છે. બંદગી તરીકે માંથ્રવાણીના શ્રેષ્ઠપણાંની ખુદ ધર્મ પુસ્તકમાંજ અંદરની ગવાહી (internal evidence) મળે છે તે એટલી મજબુત છે કે જે કોઈ પોતાને જરથોસ્તી ગણે તેની તે કબુલ રાખવાની ફરજ થઈ પડે છે. પેહેલાં પાનાપર યજશને, વંદીદાદ, તથા હોરમજદ યશતમાંથી ટાંકેલાં ફરમાન ઉપરાંત ઠેકાણે ઠેકાણે માંથ્રવાણી પઢતા રેહેવાની તાકીદ કીધેલી દેખાશે. એજ ખુલું સાબેત કરે છે કે જરથોસ્તીઓ માટે માંથ્રવાણીનાજ કલામો બંદગી માટે લાયક ઠડાવવામાં આવેલા છે.

ધર્મફરમાન માટે ધર્મપુસ્તકની નહીં તો શાની શાહદત કબુલ રાખવા લાયક હોય ?

ધર્મસંબંધી બાબતોનો ફડચો ધર્મપુસ્તકને આધારે કરવાનો વાજબી નીયમ દરેક ધર્મવાળામાં એકસરખી રીતે માલમ પડે છે. પણ એ જાણીતો અકલપસંદ નીયમ પોતાનોજ 'કક્કો' ખરો બતાવવાની અણઘટતી કોશેશ કરનાર કેટલાક પારસી ભાઈઓને હાલ માફક આવ્યો નથી. એનું કારણ દુર શોધવા જવું પડે એમ નથી—તે એ કે અવસ્તા કલામ મારફતેજ બંદગી કરવાનું ધર્મફરમાન ખોલું મળે છે તે તેમની સામે જાય છે. હાલ ઉઠાવેલી બંદગીની તકરારની આગમચ ધર્મસંબંધી બીજી તકરારો વેળા જરૂર નહીં એવી બાબતોને માટે પણ ધર્મફરમાન દેખાડવાની હઠીલાઈ ભરી માગણી ચોકસ ઠેકાણેથી કરવામાં આવતી હતી; પણ હવે આ બંદગીના સવાલમાં જ્યારે ધર્મ ફરમાન, વીરૂધ વીચારના થોડાક સાહેબોના "ટાંટીયાજ કાપી નાખે" એવાં

મજબુત માલમ પડયાં છે ત્યારે, નાચારી અથવા નાસીપાસીથી, ધર્મ-પુસ્તકને વજન નહીં આપવા જેવી અક્કલથી ઉલટી તકરાર કરવાને તેમને ફરજ પડેલી દેખાય છે. પણ એ ભાઇઓને આપણે સવાલ કરીએ કે ધર્મસંબંધી બાબતો માટે ધર્મપુસ્તકની સતા જો કબુલ રાખવામાં નહીં આવે તો શું પકવાન-પુસ્તકની શાહદત તેઓ માંગે છે? સબુન-પરવરી અથવા મનનાં ફાંટા કરતાં અંતઃકરણનું પ્રમાણીકપણું સચાઇ શોધવા માટે જરૂરનું છે. કોઇપણ કાયદો—પછી તે રાજદવારી, સંસારી કે ધર્મસંબંધી હોય—તે જયાં સુધી કાયદો છે ત્યાં સુધી તેની સતા અખંડ એટલે આખી રેહેવી જોઇએ, અને રહેછે. જયારે કાયદાનો એક ભાગ પોતાને ગમે, અથવા પોતાના વીચારને અનુસરતો આવે, ત્યારે કાયદાની સતા સ્વીકારવી, અને વલી તેનો બીજો ભાગ પોતાની મરજી માફ-કનો નહીં માલમ પડે ત્યારે તેની સતા નાકબુલ કરવી—એ નીયમ અને સતા બંનેનો સમુળો ભંગ કરવા બરાબર છે. પા, અરધી યા પોણી સતા તે ખરેખર સતા ગણાયજ નહીં—એવી ભાંગીતુટી સતા, એવો ઢીલો કબજો, એવો અસર વીનાનો અંકુશ, વગર, ઉપયોગનો અને વગર ફાયદાનો છે. જેમ રાજદવારી બાબદમાં કાયદો મરજી માફક વળે નહીં એવો સખત રાખવાથી તે પુર્ણ અને સર્વોપરી સતા ધરાવી શકેછે, તેજ કાનુન ધર્મની સતાના બાબમાં પણ ખરો છે. ધર્મપુસ્તકની સતા કોઇપણ કારણે રદ કીધી તો ધર્મ પોતે સેહજવારમાં રદ થઇ જશે. ધર્મ-પુસ્તકની સર્વમાન્ય સતા વગર નીતી-અનીતી, નેકી-બદી, પવીત્રાઇ-અપવીત્રાઇ, એ સઘળાંનો પાયોજ કયાં રહે? એથી પણ આગળ વધી પુછીએ કે મીનો પેદાયશની ઉત્તપતી અને તેના મીનો પેદા કરના-રની હસ્તી, ઇ૦, માનવાનો માર્ગજ કીયો? સવાબ અને પાપના વીચાર તથા નીયમ જુદા જુદા ધર્મમાં જુદા જુદા હોય છે. ધર્મ પુસ્તકની સતા વગર મુસલમાન ડુક્કર ખાવાનું દોજખીપણું, હીંદુ ગાય કાપવાનું અધમપણું, ખ્રીસ્તી અનેક બાયડીનું પાપીપણું, શા આધારે કબુલ રાખી શકે? 'નસો' પાણીમાં આમેજ કરવો અથવા આતશમાં બાળવો એ એક જર-થોસ્તીની નજરે મોટું ગુનાહભર્યું કામ છે, જયારે બીજા ધર્મવાળાને તેમાં કંઇજ અપવીત્રપણું કે પાપ જેવું દેખાય નહીં. મન અને તન બંનેની પવી-ત્રાઇ સાચવવાના, સફાઇ વધારવાના, તથા સુખશાંતી જાલવવાના જરથોસ્તી ધર્મના કાનુનો જેવા ફાયદાકારક અને સંપુર્ણ બીજા ધર્મમાં નથી. મુડદાંને દાટવા કે બાળવાની ફીલસુફીભરી મનાઇ; હરેક જાતના નસા તથા ગલીચીથી દુર રેહેવાની તથા તેના સંબંધમાં આવ્યા પછી પવીત્ર થવાની તાકીદ; દસ્તાનવાલી સ્ત્રીને તદન એહલાયદી જગાએ રાખવાની ઉતમ તરતીબ, તથા તે વખતે તેને નહીં અડકવાના તેમજ કોઇપણ પ્રકારના સંબંધથી પહરેજ રેહેવાનાં ગુણગારાં ફરમાન; જમીન, પાણી, કે આતશને આલુદ નહીં કરવાનાં સુખશાંતી વધારનાર કાનુનો—એ સરવે જરથોસ્તી ધર્મની ઉંચી અને ખાસ પવીત્રાઇ છે, કે જેમાં એ સર્વથી પુરાતન ધર્મની બીજા ધર્મો ઉપરની ઘણીક સરસાઇમાંની એક સર-

સાફ છે. એજ પ્રમાણે દેખીતી કે અણદીઠ, બંને અપવીત્રાઈ દુર કરવાનો જરથોસ્તી ધર્મે એક સેહેલો પણ બેકીમતી ઇલાજ ફરમાવેલો છે, કે જે "નીરંગ" અથવા "તરા" ને નામે હાલ ઓળખાય છે. નીરંગ એ જરથોસ્તી-પવીત્રાઇ સાચવવાની ખાસ દવા છે, કે જે આપણા પીત્રાઇ સરખા હીંદુ આર્યોમાં પણ એક યા બીજે રૂપે હજુ વપરાતી રહેલી છે. શરીરની અને વસ્તુઓમાંની દેખીતી ગલીચી કે અપવીત્રાઇ દુર કરવાનો ફકત એમાં ગુણ છે એમ નથી, પણ અણદીઠ તરેહવાર જાતની અપવીત્રાઇ તેમજ બુરી રૂહી શકતીઓ અથવા "દરૂજે" ના હુમલા સામે નીરંગ એક અસરકારક તાવીજ જેવો છે. ભુત કે ડાકણ, સૈયદ કે પીરને નામે ઓળખાતી એહેરમંદી ખસલતની બુરી શકતીઓ (elementals) નીરંગની પ્રતાપી અસરથી નાહાસી જાયછે અને લાઇલાજ થઈ પડે છે તે જાણીતી વાત છે; અને વલી એટલીજ જાણીતી આ વાત પણ છે કે પારકાંની જીંદગી ઉપર જીવનાર—vampire જેવી—લોહીચુસુ બુરી શકતીઓ માત્ર એવાં માણસોનાંજ "દીલમાં આવે છે" કે જેઓ પોતાની બેવકુફી કે બેઇમાનીથી નીરંગ નહીં લેનાર, અથવા તો "માતા" કે "પીર" તરફની મનાઇને લીધે ફરજયાત નહીં લેનાર નબલાં મનનાં માણસો હોય છે. પણ એ ઉપર વધારે ખોલાસાથી લખવાની આ જગા નથી. જરથોસ્તી પવીત્રાઈ અને સુખશાંતીના કાનુનો પ્રમાણે જો માણસ સતત અમલ કરે તો દુનીઆમાંથી અરધાં અરધ દુખ દરદો નાશ પામે, ગલીચી અને માંદગી નીકલી જાય, અને ગામડાંઓની સુખશાંતી જાળવવાના (village sanitation) ફરજયાત કાયદા કરવાની જરૂર રહે નહીં. પાકીજગી અને તંદરોસ્તીના નીયમો ધર્મની સર્વમાન્ય સતાથી જેવી સંપુરણ રીતે અમલમાં મેલાય તેના અરધે ભાગે પણ રાજદવારી ધારાની ધાકથી થાય નહીં. ઉપર દેખાડ્યા પ્રમાણે ધર્મપુસ્તકની સતાથીજ નીતી અનીતી, પાપ પુન્યનું, તોલ થાયછે—ટુકમાં ધર્મ-અધર્મનો સઘળો આધાર ધર્મપુસ્તક ઉપરજ વાજબીરીતે લટકેલો છે. એમ છે ત્યારે ધર્મના ફરમાન માટે ધર્મપોથીની શાહદત નહીં તો બીજી શાની કબુલ રાખવાજોગ ગણાય ?

ભણતરોના મતલબી વીભાગ.

જરથોસ્તીનો એલકાબ ધરાવનાર કેટલાક પારસીઓ "ધર્મ સુધારા" ને નામે પોતાના હમદીનોને ડામાડોલ કરવાને તરેહવાર યુકતીઓ કરે છે. વગર યકીનના તેમજ નાફરમાન પોતે હોવાથી, કદાચ ખુદરતી રીતે, ધરમી જરથોસ્તીઓને હરેક વાતે શકમંદ કરી પોતાની સંઢમા લેવાની કોશેશ કરતા રહે છે—કે જેમ દારૂ, અફીમ, વગેરે ચીજોના વ્યસનીઓ નીરદોશોને પોતાની સંઢમાં લેવાને હમેશાં લલચાવે છે. એવાઓને જો કોઈ ફરમાન ગળે ઉતરતું નથી તો તેની સામે કમર કસવા અને તેને ખજા લાવનારા સામે ઘોઘાટ મચાવવા નીકળે છે. વળી તેઓ આ એક શકભરી યુકતી લગાવે છે. થોડાંક ભણતરને જરથોસ્ત સાહેબનાં જમા-

નાંના ઠરાવીને, બીજાં થોડાંકને તેની પાછળનાં ઓળખાવીને, અને વળી થો-ડાંકને તેથી પણ પાછળનાં વધતાં ઓછાં ગણાવીને, તેમની કીંમતનો પોતાને મનગમતો સટો કરે છે. એક વખત ગાથા અમુલ્ય થઇ પડે છે, તો બીજી વખત તેમાંનાં ફરમાંન—જેવાંકે, માંથ્રવાણીની ખુબી તથા અગતનાં—પાણીને મુલનાં થઇ જાય છે. પોતાની મતલબ સરે એવું હોય તો "પાછળ" નાં ભણતરોની શાહદત તેઓ ટાંકે છે, અને ટાંકીનેજ રહેતા નથી, પણ ધર્મ-ચુસ્ત જરથોસ્તીઓ ઉપર ધર્મ ફરમાનથી ઉલટા ચાલવાનો આરોપ મુકવાને પણ અચકાતા નથી! જ્યારે એક હાથપર "પાછળ" નાં જણાવી ઘણાંક ઉતમ ભણતરોને બને એટલું ઓછું વજન આપવાની તેઓ ફોકટ કોશેશ કરે છે, ત્યારે, બીજા હાથ ઉપર, તે ભણતરોથી હજારો વરસ પાછળનાં—છેક હમણાંનાં—બીનસતાધારી, દમ વગરના લખાણને "બંદગી" હોકી બેસાડવાની ખાટી જેહેમત ખેંચતા નજર આવે છે. એવું તેમનું શક ભર્યું ઇમાન છે, એવું તેમનું અજાયબ જેવું તર્કશાસ્ત્ર છે, અને રબર માફક વધઘટ થાય એવું "ઇલેસટીક" તેમનું અંતઃકરણ છે! એ જોયા પછી દીનચુસ્ત પારસીઓ "ધરમ સુધારા" ની વાતને ગણકારે નહીં તેમાં શું કાંઇ નવાઇ જેવું છે?

"પાજંદ" શું જંદ અવસ્તાનો એક અંગત ભાગ નથી?

ધર્મને લગતી ઘણીક તકરાર વેળા કેટલાક પારસી 'અભ્યાસી' ભાઇઓ "અવસ્તા-ઓ-જંદ" ની ભાષાના વીભાગ તથા જમાના ઠરાવે છે, કે જે ઘણુંકરી યુરોપીયન વીદવાનોના તરત વેળાના, બદલાતાં મતના પ્રતીબીંબ જેવા અથવા પડઘારૂપી હોયછે. ભાષાશાસ્ત્ર એ આ સદીની એક વીદયા ગણવામાં આવે છે, કે જે અસલી મરણ પામેલી ભાષાઓ ઉપર અજવાળું પાડવાનું સાધન લેખાય છે, અને એમ જોતાં તેમાં વાંધો ઉઠાવવાજોગ કંઇ નથી. પણ જ્યારે કોઇ અભ્યાસીમાં જમાનાની ધુળ તળે દટાયલા શબ્દોના અર્થ તથા ઉત્તપતીની શોધ માટે જોઇતી કાબેલીઅત તથા જ્ઞાન પુરતું નહીં તો જોઇએ એટલું પણ હોતું નથી, ત્યારે ખોલાસારૂપી અજવાળાંને બદલે ગુચવણરૂપી અંધકાર નીપજે તેમાં નવાઇ નથી. જે અભ્યાસી ભાઇઓ તથા બીજા સાહેબો "અવસ્તા ભાષા" નાં વીભાગ કરે છે અને જમાના ઠરાવે છે તેઓ જાણતા હોવા જોઇએ કે એ વીભાગ તથા વખત આજનાં ભાષાશાસ્ત્રની અટકળ ઉપર મુખ્ય આધાર રાખે છે. આ ઠેકાણે એ વીશય ઉપર ઉતરવાનું જેમ બને એવું નથી તેમ અગત પણ નથી. પણ જે સાહેબો જંદ અવસ્તાના જુદા જુદા ઠરાવેલા જમાના તથા વીભાગ વગર શકે કબુલ રાખતા હોય તેઓ ઉપર આટલી બીના સાબેત કરવાનું આવી પડે છે કે: (૧) "અવસ્તા ભાષા" ની જન્મભુમી કઇ? (ઇરાનવેજ બોલ્યાથી ખોલાસો અપાયલો સમજવો નહીં—વાત બધી ચોકસ જોઇશે!) (૨) તે કીયા જમાનામાં પ્રથમ બોલાવા માંડી અને કીયા જમાનામાં વપરાતી બંધ પડી? (૩) એનું કંઇ કારણ હોય તો તે. (૪) કઇ પ્રજાથી બોલાતી

હતી (આર્ય અથવા એરીયન કેહવાથી કંઇ વળશે નહીં!) અને તેની સાબેતી શું? (૫) જે દેશ અને પ્રજામાં અવસ્તા ભાષા બોલાતી હતી તે દેશના આખા વીસ્તાર ઉપર અને આખી પ્રજાથી શું તે બોલાતી હતી? (૬) અથવા થોડાક વીસ્તારપર અને ચોકસ પરગણાના લોકની તે સ્વભાષા હતી? (૭) અને તેનાં કારણ શું? એજ સવાલો જંદ, પાજંદ તથા પેહલવીને માટે પણ સમજવા. એ ઉપરાંત એક અગતનો સવાલ રહી જવો નહીં જોઇએ—તે એકે અવસ્તા ભાષાની અગાઉ કોઇ બીજી ભાષા હઇયાત હતી કે નહીં? હોય તો તે કઇ? વળી અસલ ઇરાનની "અવસ્તા ભાષા" વેહેવારી કે ધર્મ ભાષા હતી—કે બેઉ? એ સઘલા સવાલોનો કંઇ ખાતરીભરેલો ખોલાસો દાખલા દલીલો સાથે અપાય નહીં ત્યાંસુધી વધતી ઓછી તરક ઉપરજ જુદા જુદા જમાનામાં તથા જુદી જુદી ભાષામાં અવસ્તા-ઓ-જંદ બનેલા છે એવું સમજાવવું અર્થ વીનાનું તથા ફોકટ છે. અવસ્તા, જંદ અને પાજંદ, એ દરેક વચ્ચે જે કંઇ જુદાપણું દેખાય તે કરતાં તેઓ વચ્ચે ઘણુંજ મોટું મળતાપણું છે, અને તે એટલુંબધું કે આજ સુધી એ સર્વે સામટી રીતે એકજ ભાષા તરીકે ઓલખાતી આવી છે, અને તે તદન વાજબી છે. પાજંદને જંદની એક શાખા સાબેત કરવામાં આવે તો તે ઉપરથી માત્ર એજ પુરવાર થશે કે તે કોઇ જુદી અથવા તદન પારકી ભાષા નથી પણ જંદનોજ એક ભાગ, એક અંગ છે. ખુદ "પાજંદ" નામજ એની સાબેતી આપે છે. પાજંદને જંદની શાખા ગણો કે પાછળની ઉતપંતી કહો તોપણ તે જંદ વર્ગમાંજ આવે છે. જંદ અસ્વતામાં પાજંદ, જંદ અને અવસ્તા એ સઘળાંનો સમાવેશ થઇ જાયછે. એમ છે તો જંદઅવસ્તાની જોડેજોડ બીરાજવાને પાજંદ પોતાની નજદીકની સગાઇથી તદન લાયક છે. ઘણી ખરી દરેક બંદગીની શરૂઆત તથા છેડો પાજંદમાં છે તે સેહલી સમજને માટે હોય એ બનવા જોગ છે. ચોકસ નીયમે ગોઠવાયલું એ વધારાનું પાજંદ ભણતર અવસ્તાને બદલે નથી, પણ અવસ્તાના બચાવ અરથે મુકવામાં આવેલું સમજી શકાય છે—કે જે, દીનઆગાહ દસ્તુરોથી તે દીનચુસ્ત બેહદીનો સુધીની કરોડોની સંખ્યાવાલી જરથોસ્તી પ્રજા એકસરખી રીતે કબુલ રાખતી આવી છે.

વળી એજ પાજંદની ટુકી શરૂઆત તથા સમાપ્તી—કે જે બંદગી તરીકે દરેક રીતે લાયક છે, કે જેમાં પાક યજદાંનના નામથી બંદગીની શરૂઆત કરવામાં આવેછે, નેકીનો સ્વીકાર અને બદીનો ધીક્કાર કરવામાં આવે છે, અને જે ભણતર પાક દાદારની તથા તેની બળવાન ચમતકારીક શકતીઓની યાદ અને નમન કરવા સાથે ખતમ કરવામાં આવેછે—એવી સેહેલી પણ અસરકારક પાજંદની બંદગી પોતેજ શું સાબેત કરેછે? શું એ દીબાચારૂપી બંદગી ખોલું સાબેત કરતી નથી કે બંદગી જંદ અવસ્તામાંજ કરવાનું દરેક જમાનામાં વાજબી તથા ફરજયાત સમજવામાં આવતું હતું? જો એમ નહીં સમજવામાં આવતું હતે તો ખુદ અવસ્તા બંદગીને પાજંદમાં કાંય ફેરવી નાખવામાં આવી નથી તેનું

કારણ વીરૂધ વીચાર ધરાવનારાઓએ આપવું જોઈએ. અવસ્તા બંદગીને કાયમ રાખી શરૂઆતમાં તથા છેડે જે નાનું પણ અસરકારક ભણતર પાજંદમાં જોવામાં આવેછે તે એટલુંજ વગર શકે સાબેત કરેછે કે બંદગીને માટે અવસ્તા કલામનીજ ખાસ ફરજ તથા જરૂર અસલથી વીચારવામાં આવેલી છે. જો એમ નહીં હતે તો પાજંદ મુકીને પેહલવીમાં, અને પેહલવી છોડીને ફારસીનાં અવસ્તાની બંદગી ઉતારેલી તથા વપરાતી જોવામાં આવતે. જે અવસ્તા હાલ આપણી પાસે નથી તેમાંની કેટલીક અસલ બંદગીઓ પેહલવી ભાષામાં સચવાયલી રહી ગયલી છે—જેવીકે બહમન યશત—તે કાંય બંદગી તરીકે પઢવામાં આવતી નથી વારૂં ?—જોકે આપણે જાણીએ છીએ કે એ બેહમન યસ્ત જંદઅવસ્તામાં પઢવામાં આવતી હતી. પણ ખરી વાત એ છે કે મહાગુરૂ જરથોસ્ત સાહેબની પસંદગીના એજમતી માંથ્રવાણીના કલામજ માત્ર અસલથી અત્યારસુધી બંદગી માટે વાજબી રીતે લાયક સમજવામાં આવ્યા છે. કે જેમાં દાનાઈ અને દુરઅંદેશી બંને ભેગી મળેલી જોવામાં આવે છે.

બંદગીની હાલની ગોઠવણ જરથોસ્ત સાહેબની પસંદગી તથા સતા ધરાવનારીજ છે.

બંદગી અને ક્રીયાકામને માટે અવસ્તા-ઓ-જંદનું ભણતરજ બહાલ રહેલું છે, તેમજ સતાદાર ગણાતું આવ્યું છે. ફારસી ભાષામાં પાછલા વખતનું મોનાજાતરૂપી કેટલુંક લખાણ છે તે ઉપરથી કોઈ તરફથી એવું અનુમાન ખેંચવાની કોશેશ કરવામાં આવે છે કે બીજી ભાષામાં બંદગી કરવાનું નારવા સમજવામાં નહીં આવતું હતું. પણ એવી તકરાર કરનારા સાહેબો તદન ભુલી જાય છે કે **મોનાજાત એ બંદગી-કલામ નથી** અને તે પહવાની કોઇને **ફરજ** નથી ; એ દુવારૂપી ભણતર **બંદગી કીધા પછીજ**, જેની મરજી હોય તે, પોતા તરફની દુવા અથવા અરજ તરીકે પઢે; પણ કદીબી **બંદગી દાખલ** અથવા **બંદગીને** બદલે કોઈપણ ખરો જરથોસ્તી વાપરતો નથી.

ન્યાયશ, યસ્તો વગેરે બંદગીઓ હાલ જે હાલતમાં આપણે ધરાવીએ છીએ તે છેલવેહલી સાસાનીયન શેહેનશાહતના વખતમાં ગોઠવાયલી ગણીએ, તોપણ તેથી તેમની બુજોરગી કે સતામાં ઘટાડો થતો નથી. જેમ જણાવવામાં આવે છે તેમ, જરથોસ્તી "દીનને તાજી કરનાર" **આદરબાદ મારેસ્પંદ** સરખા અશો દસ્તુર અને માહાત્મા નરને હાથે આપણી પાસે બાકી રહેલા અવસ્તા-ઓ-જંદ નવેસરથી ગોઠવાયલા હડે તોપણ તેઓ પેગમ્બર સાહેબની પોતાનીજ સતા ધરાવનારજ ગણાય, કારણકે મહાન દસ્તુર આદરબાદ દીનને તાજી કરશે એવી જરથોસ્ત સાહેબની આગાહી હતી (જુઓ પેહલવી બહમનયસ્ત.). હવે પેગમ્બર સાહેબની આગાહી પ્રમાણે "ધર્મને નવેસરથી આશકારા કરનાર દસ્તુરાન દસ્તુર" ની સુધારા યા વધારા સાથે ગોઠવેલી બંદગીઓ ખુદ પેગમબરની

પોતાની ખાહલી અથવા પસંદગીનીજ કડી ચુકે છે. વળી દસ્તુર આદરખાદ સરખા પોતાના આગ્રાહી કીધેલા પ્રતીનીધીની બનાવેલી "પતેત" પણ ખુદ જરથોસ્ત સાહેબની સતા ધરાવનાર કેહેવાય. દીનને અવ્યવસ્થાની હાલતમાંથી બચાવવાનું અને સમારવાનું બીકટ અને પેગમ્બરી દરજેનું કામ ખોદાશનાશી તથા પહરેજગારીમાં પુરવીણ એવા મહાન ધર્મગુરૂ આદરખાદે કીધું તે જરથોસ્ત સાહેબની ધારણા મુજબ અને આગ્રાહી પ્રમાણેનું, અને તેટલા માટે, તે સાહેબની પસંદગીનું જ થયલું સમજવું જોઇએછે—જેમ હવેપછી હોશેદર, હોશેદરમાહ અને શોશીયોશ જુદેજુદે વખતે જરથોસ્તી ધરમને સુધારશે અને તાજો કરશે એવી આગ્રાહી છે, કે જે જરથોસ્ત સાહેબની ધારણા અને ઇચ્છા મુજબજ બનશે.

વળી જરથોસ્ત સાહેબથી "ઉતરતાજ" દસ્તુરાન દસ્તુર આદરખાદે માત્ર રચી રચીને એક નાની "પતેત" રચી, અને બધી અસલ બંદગીઓ કાયમ રાખી દીનને "નવેસરથી તાજી કીધી", તે વગર શકે અવસ્તા બંદગીની તરફેણ જતી એક વધુ સાબેતી છે. ધર્મના તે વખતે થયલા ગેરબંદોસ્ત પછી "પતેત" ની મારફતે, જરથોસ્તી ધરમની રૂએ ગણાતા, ગુનાહની ખોલાસાભરી સમજ આપવાની ખાસ જરૂર તે દીનઆગાહ દસ્તુરે જોઇ હોય, અને તેમ કરી ધર્મ ફરમાન સમજવામાં તથા બજા લાવવામાં મદદ આપવાની અગત વીચારી હોય તેમાં નવાઇ નથી. પોતાની પહરેજગારી અને ચમત્કારીક શકતીથી તાજદાર શેહેનશાહ, દમામદાર સરદારો, કાબેલ ધર્મગુરૂઓ અને કરોડો હમદીનોનું એકસરખું માન તથા તાબેદારી મેળવનાર ધર્મના વડા અધીકારીની, અને જરથોસ્ત સાહેબના પ્રતીનીધી જેવા અશો દસ્તુરની રદ નહીં થાય એવી સતા અત્યારસુધી માનપુર્વક કબુલ રખાતી આવી છે તે બરહક છે, અને તેમ કબુલ રાખવાની દરેક જરથોસ્તીની ફરજ છે. અશો આદરખાદ જેવા ખોદાઇ મારગે પોહચેલા, પેગમબરની પસંદગીના, અને ચમત્કારીક શકતીના મહાગુરૂ પછી બીજા કોઇ (જો કે કાબેલ અને પહરેજગાર છતાં) એવી સર્વમાન્ય સતા ધરાવનાર થયા હોય એવું જણાયલું નથી. એવા સતાદાર ધર્મના વડા તથા ધર્મને સજીવન કરનાર અશો નરે સુધારી ગોઠવેલી બંદગીઓને ફેરવવાની કોઇને સતા નથી. તેમને ઓછી અગતની દેખાડવાની કોશશ, ખરોખર બોલીએ તો, અપમાન ભરી કરતાં ગુનાહભરી વધારે છે. ખરા જરથોસ્તી ભાઇઓએ એવા નાલાયક વીચાર અને એવાં પાપી કામથી હમેશ દુર રેહવું જોઇએ એમ કેહેવાની અગત નથી.

ગુજરાતી બંદગીનું અઘટીતપણું—દુનીઆંદારોની રાહે.

બંદગીને લગતી આ તકરારમાં, આડકતરા અથવા નજીવા વાંધાને બાજુએ રહેવા દઇ, માત્ર મુખ્ય વાંધાઓનોજ રદીઓ આપ્યો છે; કારણકે આ નાના ચોપાનીઆંમાં વધારે લંબાણ કરવાને બનતું નથી: પણ ઉપર આપવામાં આવેલા જવાબ પછી કોઇ તરફથી કંઇ વજનદાર વાંધો રહી ગયલો સમજવામાં આવે તો તેનો જવાબ પુરતી જગા અને ઘટતી છુટની ખાતરી અપાતાં ખુશી સાથે આપવામાં આવશે.

ગુજરાતીમાં બંદગી કરવાની વીરૂધ જેમ ધરમ છે તેમ સાદી સમજ પણ છે. જો અવસ્તા બંદગીઓનો ગુજરાતીમાં તરજુમો કરી તેને બંદગી તરીકે ચલાવવા જેઓ માગતા હોય તેઓ જાણતા હશે, અને નહીં જાણતા હોય તો જાણવું જોઈએ, કે ભાષાશાસ્ત્રની સઘળી મદદ છતાં અવસ્તાનું આપણું હાલનું જ્ઞાન એટલું ઓછું અને ખામી ભરેલું છે કે કોઈ શબ્દનો એક વીદવાન એક અર્થ કરે છે તો બીજો તેથી જુદો, અને ત્રીજો વળી તેથી જુદોજ અર્થ કરે છે; એમ હોવાથી વાકયોની મતલબ એવી જુદી જુદી ઉડાવવામાં આવેછે કે તેમના અર્થ ભરોસો મુકવા લાયક ગણવાને આપણને કુદરતી રીતે આંચકો લાગે છે. વળી આતમજ્ઞાનને લગતાં તથા બીજાં ભેદી લખાણોની ખરી સમજ "એલમે ઈલાહી" નાં જોઈતાં જ્ઞાન વગર અવસ્તાના અભ્યાસીઓ ધરાવી શકે એ શક ભરેલું છે. જેમ યંત્ર વીદ્યાથી અજાણ્યો ધણી, ભાષાનાં જ્ઞાન છતાં, યંત્રોને લગતા ખાસ શબ્દો કે તેમની બનાવટ, ગતી, વગેરેનું વર્ણન બરાબર સમજી શકતો નથી; જેમ રસાયનશાસ્ત્રના મુળ તત્વોનું જ્ઞાન નહીં ધરાવનાર માણસ, ભાષા પુખ્ત જાણ્યા છતાં, રસાયણ પ્રયોગ, કે ચોકસ અંશે મળેલાં જુદાં જુદાં તત્વો અથવા મીશ્ર પદાર્થો દરશાવનારી, અક્ષર તથા આંકડા મારફતે જણાવેલી ટુંકી નીશાનીઓથી તે તત્વો કે પદાર્થો સમજી શકતો નથી, તેમ આતમ જ્ઞાનથી બીલકુલ અજાણ્યો ધણી ધર્મનાં ભેદી ભણતરો સમજી શકે નહીં. દાખલા તરીકે, જયારે રસાયન શાસ્ત્રથી માહીતગાર ધણી Na Cl ચીન્હો જોતાં વાર "મીઠું" અથવા નીમક સમજે, અને બાહરના ખાલી અક્ષરો શું અર્થ ધરાવેછે તે સર્વ જાણે, ત્યારે એ વિદ્યાથી અજાણો ધણી, ભાષાનું જ્ઞાન ધરાવ્યા છતાં, એ ચીન્હોનો ગુપ્ત અર્થ સમજવાને નીશફળ થશે. પેહેલો ધણી જ્યારે FeSo4.7H2O ચીન્હો જોતાંને વાર "હીરાકસી" નામની સાધારણ ચીજ સમજી જશે, ત્યારે બીજો કદાચ એ વીદયાનાં જ્ઞાન વગર તેને બીજગણીતનો કંઈ દાખલો સમજી, ગુણાકાર ભાગાકાર મારફતે તેનો અર્થ મેળવવાનાં ફાંફાં મારે તો તે બનવા જોગ છે. ભાષા જાણ્યા છતાં, ચોકસ વિદયાનું ખાસ જ્ઞાન ધરાવ્યા વિના જેમ તે વિદયાને લગતી બાબતો સમજી શકાતી નથી, તેમજ, અને તે કરતાં ઘણું વધારે, ધર્મનાં ભેદી લખાંણો ખોદાશનાસીનાં જ્ઞાન અથવા જાતી અનુભવ વગર, કે પહરેજગારીથી નીપજતાં અંતરજ્ઞાન વગર સમજવાં અશકય છે. અવસ્તા શબ્દોના અર્થનું અચોકસપણું, અને લખાંણની ખરી સમજ કે બાબદ વીશેનું અજ્ઞાનપણું હાલ છે તેવું જયાંસુધી ચાલુ રહેશે ત્યાંસુધી તેના તરજુમા જેમ હમણાં કામ ચલાઉ અને ફેરવાતા જતા માલમ પડે છે તેમ રેહશે. એવા અપુર્ણ અને ખાંમીભરયાં જ્ઞાન સાથે અવસ્તાની ઉંડા અર્થની બંદગીઓનો તરજુમો કરવામાં આવે તો તે ભરોશો રાખવા લાયક હોયજ કયાંથી ? ગુજરાતીમાં બંદગી ઉતારવાનું બને એવું નથી તેનું બીજાં ભેગું એ એક કારણ છે.

હવે એનો ઉપાય, કેટલેક ઠેકાણેથી, ગુજરાતીમાં "નવી બંદગી" રચવાનો દેખાડવામાં આવ્યો છે; પણ એ ઉપાય સામે ઘણા મજબુત વાંધા છે. પેહેલો વાંધો એ કે—શું કોઈ ભલતા આદમીનું લખાંણ "જરથોસ્તી ધર્મ" અથવા તેટલા માટે "જરથોસ્તી બંદગી" ગણી શકાશે? કદી નહીં. એવું સત્તા વીનાનું, કોઈ સાધારણ પુરૂશનું, ગમે એવું ભકતી રૂપી લખાણ "જરથોસ્તી" ગણાવાનો દાવો કરી શકેજ નહીં, તથા તે "જરથોસ્તી" એલકાબનો મરતબો ભોગવવાને તદન નાલાયક છે. બીજો વાંધો એ છે કે, એક ધણી, કહો કે એક ભાઈ, "બંદગી" બનાવે તે બીજો શામાટે માથે ચઢાવી કબુલ કરે? એક ગવેયો કે એક કવી પોતાનાં ગાયન કે કવીતાને "બંદગી" ઠોકી બેસાડે, તો તેનો પડોશી કે હરીફ શામાટે તેને પોતાનો પેગમ્બર માની લે? એ પ્રમાણે થાય તો શેહેરે શેહેરજ નહીં, પણ મોહોલ્લે મોહોલ્લે અને ઘેરે ઘેર પીરાનપીરો અને પેગમ્બરો ઉભાઈ નીકળે તો તે શું આશ્ચર્યકારક થવા જોગ ગણાશે? પારસી મંડળી કોઈ પુરતી સત્તા ધરાવનાર આગેવાનના કાબુ વગર જેમ નીરઅંકુશ થઈ પડી છે, તેમ પેગમ્બરી પવીત્ર કલામની સત્તા વગર બંદગી જેવું કંઈ રહેશે નહીં, તથા કોઈ આદમીનું ભકતી રૂપી લખાંણ બંદગીનો દરજ્જો કદી મેળવી શકશે નહીં અને તેને બંદગી તરીકે સ્વીકારવાની અને વાપરવાની કોઈ પોતાની ફરજ સમજશે પણ નહીં.

પણ ગુજરાતીમાં બંદગી કરવાની પોહોળે મોઢે વાત કરવામાં આવે છે તે કઈ ગુજરાતી—મુંબઈની પારસી-ગુજરાતી કે અમદાવાદી હીંદુ-ગુજરાતી? કોઈને હીંદુ ગુજરાતી ગધેડાંના ભુંકવા જેવી કઠોર અને નહીં સમજાય એવી લાગશે, તો કોઈને પારસી ગુજરાતીની ભેલમ ભેલની સુગ લાગશે. કોઈ મુંબઈગરા પારસીને—"સારી જેહાનના સાહેબ તું"—જેવો કંઈ રાગડો કાઢવાનું ગમશે ત્યારે કોઈ અમદાવાદી પારસીને "અખીલ બ્રહ્માંડના ઈશ" નો સુર મધુર લાગશે તેનું શું? વળી સુરતી ભાઈની ભાષા કાઠયાવાડી ભાઈને બધી રીતે પસંદ પડે નહીં તો તેનું કેમ? એ તો ગુજરાતીની વાત થઈ. પણ હવે કલ્યાણીના મરાઠી બોલનાર પારસીઓનું શું? તેઓ કહેશે કે "ગુજરાતી શું બલી? હમારી જન્મ ભાષા મરાઠી કેવી મધુર તથા સેહેલી છે! ગાયન રૂપી બંદગી જોઈએ તો હમારૂ "દેવા, દેવા—જીજીજીજી જીઈઈઅઅઅ" નું—ગીત કેવું મધુર અને ભકતીરૂપ છે! તમારાં કાન દુખે એવાં વજંતરને ખુણે નાંખો—હમારાં ચંગ અને ઢોલક સાથે લલકારેલાં ગીત તેજ જીવને ખુશ કરનાર બંદગી તેમજ વળી સ્વર્ગે પોહોંચાડનાર 'ખોદાઈ ગાયન' છે." એજ રીતે ઉત્તર અને દક્ષીણ હીંદુસ્થાનમાં વસનાર પારસીઓ પોતાના વપરાસમાં રાત દીવસ આવતી ભાષા—પછી તે ઉરદુ કે હીંદુસ્તાની, તામીલ કે તેલેગુ હોય—તેમાં મનપસંદ બંદગી રચવા અને કરવા કાંય નહીં માંગે? આગળ જતાં ધંધાને સર જંગબારને પોતાનું વતન કરી રહેલો કોઈ જરથોસ્તી જંગબારી ભાષાને માટે કાંય નહીં દાવો કરે? પણ એટલાં દુર જવા

કરતઆપણાં ઘર આગળ "જંગલા" બની ગયલા પારસીઓ, જેમને દેશી ખા કે દેશી રીતભાત ગમતી નથી, જેઓ ગુજરાતી પત્ર વાંચતા નથી તથી ગુજરાતી ચીઠી લખી શકતા, તેઓ, જેમ હાલ ગુજરાતીને વાસ્તે તકરાર કરવામાં આવે છે તેમ, અંગરેજી ભાષામાં બંદગી કરવાની હીમાયત કરી શું અટકવાના હતા ? એ નકલખોર વર્ગ જો કદી બંદગી કરવા વાજબી વીચારે—અને જો ક્રીસ્તી બંદગીનો ઉપયોગ નહી કરે તોપણ—O God, my dear Lord—કરયા વગર તો રહેજ નહીં. અંગ્રેજી ભાષા લીધી તો પછી અંગ્રેજી રીત પ્રમાણે ખોદાને પણ my dear કરયા વગર શું ચાલવાનું હતું ? અહીં જોકે રમુજ કરવાની જગા નથી, તોપણ કંઇક રમુજ જેવું માલમ પડે તો તે ખુદ તકરારને લીધે છે.

પારસીઓમાં એકદીલી જાળવનારૂ એકલું સાધન અવસ્તાજ છે.

ઉપલી તકરાર ઉપરથી જે ગંભીર વીચાર ઉપજે છે તે એજ કે નાની, વીખરાઇ પડેલી, પારસી કોમમાં આ ગુજરાતી બંદગી જેવો અવીચારી સવાલ કેટલાં તડાં નહીં પાડી શકશે, કેટલા પંથને જનમ નહીં આપશે, અને કેટલી જુદાઇનું મુળ થઇ નહીં પડશે ? આજે ફારસી, મરાઠી કે ગુજરાતી બોલનાર જરથોસ્તીઓ, વેહેવારૂ ભાષાની જુદાઇ તેમજ પેહેરવાસનાં ફરક છતાં, ધર્મભાષા સામાન્ય હોવાથી ભેગા મળી બંદગી કરી શકે છે, અને તેથી એકમેકની દીલસોજી પણ વધી શકે છે. એ વીખરાઇ પડેલા વર્ગોને જોડી રાખનાર જે એકજ બળવાન જીવતું સાંધન રહ્યું છે તે માત્ર આ ધર્મની ભાષાનું છે, કે જે વળી ખુદ ધરમનું એકપણું તથા મળતાપણું સાચવી રાખનાર પણ છે. ભાષાની અણદીઠ અસર ઘણી મોટી છે—એજ કારણથી પોલાંડ દેશમાંથી પોલીશ ભાષા બને એટલી નાબુદ કરવાને રશીયન રાજઅધીકારીઓએ કીધેલી કોશેશ વિષે આપણે જાણીએ છીએ. જેમ સ્વદેશી ભાષાથી સ્વદેશનું, તેમ ધર્મની ભાષાથી ધર્મનું અભીમાન અને ચાહ જળવાયલો તથા ઉસકેરાયલો ચાલુ રહે છે. વળી ભાષાની છુપી અસર કેટલી બધી છે તે ક્રીસ્તી પાદરીઓ સારી પેઠે સમજતા દેખાય છે. પશ્ચીમ તરફની કેળવણી હીંદુસ્થાનના રેહવાસીઓને આપવા સારૂ તેઓ જે કેળવણીખાતાં ઉભાં કરે છે તેની મુળ મતલબ એજ જણાયલી છે કે ભાષા મારફતે પોતાના ધરમના આચાર વીચારો દેશીઓના મન ઉપર ઠસાવવાનું કામ સેહલાઇથી બની શકે છે, કે જેથી અંગ્રેજી કેળવણી લીધેલા દેશીઓને પાછળથી ક્રીસ્તી ધરમ તરફ ખેંચવામાં તેમને ફતેહ મળે. જાણીતા પાદરી વીલસનેભી એજ વીચારથી કામ લીધું હતું, કે જે તેની સ્થાપેલી કોલેજના હમણા છપાયલા હેવાલ ઉપરથી સાફ જણાશે :—

"He made the Free General Assembly's Institute an educational institution, believing, one might suppose, that rescuing natives from their gross superstitions *and acquainting them with English literat-*

ture, which is permeated with Christian ethics, was half the battle won.
ખ્રીસ્તી પાદરીઓના એ દાખલા ઉપરથી પણ આજનાં મંદ લાગણીના પારસી ભાઇઓએ ધડો લઇ જંદ ભાષાની કેલવણીના પોતાનાં બચ્ચાંઓને આપવાની મોટી જરૂર સમજવી જોઇએ.

જેનો વપરાસ નહીં તેનો નાશ કુદરતના કાયદા પ્રમાણે થતોજ આવે છે. જો તમે એક હાથ કે શરીરના કોઇ બીજા અવયઅવને વાપરશો નહીં તો ધીમે ધીમે, પણ એકસપણે તે ભાગ મરતો જશે. એ કુદરતનો જાણીતો નીયમ છે. એજ નીયમ જેમ ચીજોને તેમ ભાષાને લાગુ પડે છે. ખ્રીસ્તી પ્રજા અને ધર્મનો આજે દોર છતાં તેમની અસલ ધર્મ ભાષાને બાજુએ નાંખવાથી સેંકડે કેટલા જણ તેનું જ્ઞાન ધરાવે છે અથવા તે શીખવાની કે સમજવાની કાળજી રાખે છે? તેથી ઉલટું હીંદુ. મુસલમાન વગેરે પ્રજા તરફ જુઓ રાજ્ય તરફની ઝાંઝી મદદ નહીં છતાં તેઓની ધર્મ-ભાષા, જ્યાંબી હીંદુ કે મુસલમાન હોય ત્યાં, અસલ જેવીજ વપરાતી, ભણાતી અને સજીવન રહેલી માલમ પડે છે. દુર શા માટે જવું? જુઓ મુંબઇની પાઠશાળાએ ગુજરાતી, મરાઠી, વગેરેને ઉંચી પરીક્ષાઓમાંથી હાંકી કહાડયાથી કેવું પરીણામ નીપજતું જાય છે? એ દેશી ભાષાઓ લખોની વસ્તીની વેહેવારૂ અને રોજીંદા વપરાસની બોલી છતાં, અભ્યાસીઓએ તેનો અભ્યાસ પડતો નાંખ્યો છે; અને જ્યારે પારકી ભાષાઓમાં તેઓ પ્રવીણતા મેળવે છે ત્યારે પોતાની સ્વદેશી ભાષામાં અફસોસકારક અજ્ઞાનપણું બતાવે છે. એ કારણથી મરાઠી, ગુજરાતી, વગેરે પ્રજાઓ ભેગા પારસી ભાઇઓ પણ ફરીયાદ ઉઠાવવા નીકળ્યા છે હવે એમાં અજાયબ જેવું એ છે કે દેશી ભાષાઓ માટે ફરીયાદ કરનારાઓમાંનાં કેટલાક પારસીભાઇઓ તો અવસ્તાને છોડી ગુજરાતીમાં બંદગી કરવાની તરફેણ કરનાર તરીકે જણાયલા છે. પણ જો તેઓ એટલાં ઉપરથી ધડોલઇ, પ્રમાણીક માણસ તરીકે, પોતાના ભુલ ભરેલાં વિચારને વળગી નહીં રહેશે તો આપણે ખુશી થશું. ગુજરાતીમાં બંદગી કરાવવા જેવું અવીચારી પગલું પારસી કોમની એકયતાનો જરૂર નાશ લાવનાર થઇ પડશે, તથા હજારો વરસના, સર્વથી પુરાતન અને બુલંદ ધર્મ—જેની પવીત્રાઇ અને ખુબીઓ આજેબી પારકા ધર્મનાં વિદ્વાનોનું માન અને સ્તુતી મેળવે છે—તેને નાબુદ કરનાર થઇ પડશે. દીન-દુશમનોથી આજ સુધી નહીં બન્યું એવું દોજખી કામ, દુનીયાંની હેવાનત ભર્યું કામ, જરથોસ્તી તરીકે પોતાને ઓળખાવનાર કોઇબી શખસ શું કરવાને ખુશી થશે? ગુજરાતી કે ગોવાનીસ ભકતી જરથોસ્તી બંદગી દાખલ કદી ગણી શકાયજ નહીં—તે કરનાર જરથોસ્તી કહેવાયજ નહીં, તથા જરથોસ્તી હોવાનો દાવો તેનાથી થઇ શકેજ નહીં, એ ખુલ્લું છે. ગુજરાતી "બંદગી" થી પારસી કોમને કશો ફાયદો થશે નહીં; પણ હજારો વરસનો, લખો નહીં પણ કરોડો જાનોને ભોગ બચાવેલો, દેશ અને દોલત ખોહી સાચવી રાખેલો, અને અસંખી-

...ો વચ્ચે પેહેડી દરપેહેડી જાળવી રાખેલો અતી કીંમતી અને વારસો ગુમાવવાનાં બદલામાં આજના પારસીઓને પોતાનાં નેયાગાનો તરફની કહુવા, આ દુનિયાંનો ધિક્કાર અને પેલી નો ભારી પશ્ચાતાપ સીવાય બીજું કશું મળશે નહીં. એ નુકશાનકારક પગલું નાનાં જરથોસ્તી ટોળાંને અનેક તડાંમાં ...ી નાંખશે, અને તેમની સલાહસંપજનો છેડો લાવશે. એક પ્રજા કે ...ળાંમાં ફાટફુટ અને જુદાઇ પાડવા જેવું મહા પાતકી કામ બીજું શુ ...ય? આજે જ્યારે જુદી જુદી કોમો તથા ન્યાતોને એકત્ર કરવાની ચોમેરથી ભલામણ થાય છે, ત્યારે પારસી ટોળાંને વેંહેંચી નાંખવા જેવું પાપી કામ શું થોડું અફસોસકારક, શું થોડું ધિક્કારને પાત્ર થશે? જે ગ્રહસ્થો એવો નુકશાનકારક વિચાર હજી ધરાવતા હોય તેમની સાદી સમજને "અપીલ" કરી આશા રાખશું કે તેઓ પોતાની ભુલ જોશે—કંઇ નહીં તો અવસ્તાને છોડી ગુજરાતી રાગડાઓની બંદગીને વળગવામાં ફાયદા કરતાં વધતો ગેરફાયદો તેઓ જોશે. આ સુધારાના કહેવાતા વખતમાં પોતપોતાનો મતફેર વીસારી મેલવા અને કોમકોમોએ અને માણસ માણસે પોતાનાં લાભનો વધતો ઓછો ભોગ આપવા વિષે લખાંણો, ભાષાણો અને મંડળીઓ સ્થાપવામાં આવે છે—"નેશનલ કોંગરેસ" સરખી હીલચાલોને જનમ આપવામાં આવ્યો છે,—એવા વખતમાં પારસી ટોળાંમાં મતફેરના બી વાવી કુસંપ અને જુદાઇ ઉઠે એવું કરવું ભારી ઠપકાલાયક ગણાવું જોઇએ, કે જેમ કરવામાં કંઇ પણ સુધારો યા કશુંબી ...જબીપણું છેજ નહીં.

યુરોપની નવી "વોલાપુક" અને એશીયાની હજારો વરસની જંદ.

હરેક ભાષા વપરાસથી જીવતી રહે છે એટલુજ નહીં, પણ અનેક કારણોથી તેનો ઉપયોગ કરનારાપર વધતી ઓછી અણદીઠ અસર કરતી રહે છે, કે જેની સમજ વિષે ફારસી કે અંગરેજી ભાષાના હાલના અભ્યાસનો ઇસારો કરવો બસ થશે. આજે એક સામાન્ય ભાષાની કેટલી બધી અગત વીચારવામાં આવે છે તે વિષે બે બોલ અત્રે જણાવવાની જરૂર દેખાઇ છે. યુરોપખંડની જુદી જુદી ભાષા બોલનારી અનેક પ્રજા વચ્ચે સેહેલાઇથી વેહેવાર ચાલે એવી સામાન્ય ભાષાની ગેરહાજરીમાં ફ્રેંચ ભાષાનો જો કે આસરો લેવામાં આવે છે, તોપણ તેની લખવાની અને બોલવાની અગવડ ભરી રહીથી, તેમજ બીજા કારણોથી, તે સરવેની પસંદગી ખેંચી શકતી નથી, અને જોઇતી ગરજ સરતી પણ નથી. એટલા માટે હમણાં થોડો વખત થયો Volapük ને નામે એક સામાન્ય ભાષા ઉભી કરવામાં આવી છે. તેની ખાસ ખુબી આ દેખાડવામાં આવેછે કે દરેક અવાજનો એકજ અક્ષર અથવા નીશાની છે; અને અંગરેજી, ફ્રેંચ, વગેરે ભાષાઓમાં ઘણીક વખત જેમ શબ્દોના ઉચ્ચાર કરતી વખતે કેટલાક અક્ષર ગુપ્ત રહે છે તેમ એ "વોલાપુક" માં નકામા અક્ષર નહીં હોવાથી

વાંચવે તથા બોલવે ઘણી સેહેલી પડે છે. વળી તેમાં જાતી, વીભકતી, વગેરે બાબદમાં પણ ચાલુ યુરોપીયન ભાષા કરતાં સેહેલાઈ માલમ પડેછે. હવે જંદ તરફ નજર કરીએ તો "વોલાપુક" ને માટે દેખાડવામાં આવતા ઘણાખરા સઘળા નજરે પડે છે. જંદ ભાષામાં ચોક્કસ અવાજની ચોક્કસ નીશા એટલે એક અવાજનો એકજ અક્ષર છે; એમાં પણ કોઈ ઉચ્ચારમાં છુપો રહેતો નથી તેમજ એક કરતાં વધારે અક્ષરોનો એકજ ઉચ્ચાર થતો નથી. વળી એમાં ગુજરાતી, મરાઠી કે સંસ્કૃત ના: "કાના," "અજ્જુ," કે "વરડુ" ની કશી ગુચવણ નથી. એ કારણથી, જેવા મુળાક્ષર આવડયા કે વાંચવાની કશી હરકત રહેતી નથી. જંદની ગોઠવણ એવી સાદી અને એવી સંપુર્ણ છે કે એક વિદ્વાન જેટલી સવલતાથી અને શુદ્ધ ઉચ્ચારે વાંચે તેટલીજ સવલતાથી અને શુદ્ધ ઉચ્ચારે એક શીખાઉ મુળાક્ષર શીખ્યા પછી વાંચી શકે. ઘણી ભાષાઓ એ બાબદમાં અપુર્ણ છે, કે જેથી તેમના અભ્યાસમાં એક મોટી નડ થઈ પડે છે. પણ જંદ ભાષા એ બાબતમાં બધી ભાષાઓ ઉપર સરસાઈ ભોગવે છે—પારસીઓ માટે તો તે બધી રીતે યુરોપની નવી બનાવેલી "વોલાપુક" સરખી છે. જંદ પારસીઓનાં અસલી વતનની માન પામેલી ભાષા છે એટલુંજ નહી પણ તેમનાં ધર્મની પવીત્ર ભાષા પણ છે—અને તેટલાં માટે તે જેમ સામાન્ય છે તેમ સર્વમાન્ય છે. એવી પુરાતન, પવિત્ર, અને ઘણીક રીતે સેહેલી ભાષાને દરેક જરથોસ્તીએ પોતાનાં બચ્ચાંને નાનપણથી શીખવી સજીવન રાખવી જોઈએ. એમ કરવામાં કંઈ પણ મુશકેલ નથી. ફોકટની તકરાર કરવામાં જેટલો વખત અને વિચાર ગુમાવવામાં આવે છે તેટલોજ જો જરથોસ્તી બચ્ચાંઓને જંદ શીખવવાની કંઈ ગોઠવણ રચવામાં રોકવામાં આવે તો પવીત્ર માંથ્રવાણીનો બચાવ કરવા જેવું સવાબવંતુ, રૂડું કામ થશે એટલુંજ નહીં, પણ બંદગીના બાબમાં પણ મનમાનતો શુભ ફેરફાર થોડા વખતમાં જોવામાં આવશે.

જરથોસ્તી ભાઈઓને છેલી એલતેમાસ.

પારસી ભાઈઓને એક છેલ્લી અરજ કરીને આ બાબત ખતમ કરીશું. પોતાને જરથોસ્તી કેહેવાડનાર સર્વે ભાઈઓએ પોતાના અસલ સ્વદેશની અને સ્વધર્મની ભાષાની કેળવણી પોતે લેવાની તથા પોતાંનાં બચ્ચાંઓને આપવાની, તેમજ તેમાંના પવીત્ર ભણતરોના અર્થો સમજીને તે પ્રમાણે ચાલવાની, એકદીલીથી મજબુત, ચાલુ, ખંતી કોશેશો કરવી ઘટે છે. એમ કરવાની જરથોશતી તરીકે આપણી પેહેલી અને અઈન ફરજ છે; એ ફરજ બજાવવાથી બેઉ જેહાનની સુરખરૂઈ હાંસલ કરવા સાથે, આપણી ઉપર અને આપણી ઓલાદ ઉપર ખોદાની મેહેર તથા ગુરજર પામેલાં નેયાગાનોના ભલા આશીરવાદ ઉતરશે. એવું જસવંતુ અને સવાબવંતું કામ કરવાની સર્વે જરથોશતી હમદીનોને પરવરદેગાર નેક બુધ્ધિ અને જોઈતી શકિત બક્ષે!—"યથ જમયાત યથ આફ્રીનામી" જેમ હું દુવા માંગુ તેમ થાઓ!

સુચના.

ધર્મને લગતી બાબતો વિષે પારસીઓમાં એક ખ...ર દરરોજ વધતી જતી દેખાય છે. એ માટે ઘણાં ગ્રહસ્થો દીલસોં છે; પણ એવી દીલસોજી ધરાવનારાઓ એક "યુનીયન" માં જ (જેનું નામ હવે પછી આપવામાં આવશે)—અને તે "યુનીયન". રેખ હેઠળ માસીક, અથવા જરૂર પડે એવા અંતરે, એક પત્ર ન... એવી આ ચોપાન્યું પ્રગટ કરનારાઓની ઇચ્છા છે.

સભાસદોની માસીક ફી ચારથી આઠ આના રાખવા ધારી છે જેના બદલામાં મંડળીથી મળતા ફાયદા ઉપરાંત, મંડળીથી નીકલતું પ સભાસદોને મુફત મેળવવાનો હક રેહેશે. લવાજમ વખતસર આપવ સીવાય સભાસદોને માથે કોઈપણ જાતની ફરજ નાખવામાં આ એ કામમાં દીલસોજી ધરાવનાર ગ્રહસ્થોની, ઉત્તેજન આર્થ તરીકે, જે કાંઈ રકમ આપવાની મરજી હશે, તે ખુશીથી સ્વી આવશે: એવા ગ્રહસ્થોએ ધારેલાં "યુનીયન"માં જોડાવું કે તેમની મુનસફી ઉપર રહેશે.

જેઓ સામેલ થવા ચાહતા હોય તેઓએ પોતાનું નામ, ઠામ જે કાંઈ સુચના કરવી હોય તે, મુંબઈ મધે, ધોબીતલાવ, "વ પ્રેસ" માં આ ચોપાનીઆના કર્તા જોગ લખી મોકલવાની તસદી લેવી

...પન પ્રીંટીંગ ... ા, કાલબાદેવી.